

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

**ODELJENJE ZA LJUDSKA PRAVA,
DECENTRALIZACIJU I ZAJEDNICE
Sektor za nadgledanje pravnog sistema**

Pravna analiza slučajeva trgovine ljudskim bićima na Kosovu

Oktober 2007

SADRŽAJ

REZIME IZVEŠTAJA	3
I. NERAZUMEVANJE POTREBNIH ELEMENATA KOJI ČINE KRIVIČNO DELO TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA	5
A. Tri elementa krivičnog dela trgovine ljudskim bićima	6
B. Trgovina decom.....	8
C. Pitanje pristanka žrtve	8
D. Trgovina ljudima u poređenju sa omogućavanjem prostitucije i krijumčarenjem migranata.....	9
E. Uočeni nedostaci u adekvatnom identifikovanju potrebnih elemenata trgovine ljudskim bićima	9
II. PROPUSTI DA SE NA ADEKVATAN NAČIN ISTRAŽI ILI OPTUŽI TRGOVINA LJUDIMA ILI KRIVIČNA DELA U VEZI SA TRGOVINOM LJUDIMA	11
A. Propusti da se započnu ili prošire istrage u vezi sa trgovinom ljudima.....	12
B. Krivično negonjenje lica koja dobijaju seksualne usluge od žrtava trgovine ljudima	14
C. Krivično negonjenje trgovaca ljudima za druga krivična dela počinjena prema žrtvama trgovine ljudima.....	15
III. POSTUPANJE PREMA ŽRTVAMA U SLUČAJEVIMA TRGOVINE LJUDIMA	17
A. Neotkrivanje žrtava trgovine ljudima	17
B. Neuspeh da se sa žrtvama postupa kao sa žrtvama trgovine ljudima ukoliko ne saraduju	19
C. Protivpravno krivično gonjenje žrtava trgovine ljudima zbog prostitucije ili ilegalnog ulaska.....	20
D. Nedodeljivanje branioca i/ili punomoćnika žrtvama trgovine ljudima.....	22
E. Neobaveštavanje žrtava trgovine ljudima o njihovim pravima.....	23
F. Neodgovarajuće ispitivanje žrtava trgovine ljudima	25
IV. NEUSPEH DA SE ZAŠTITE ŽRTVE I SVEDOCI U SLUČAJEVIMA TRGOVINE LJUDIMA	25
A. Zakonski okvir vezan za zaštitu svedoka.....	25
B. Zapaženi neuspeh da se zaštite žrtve ili svedoci trgovine ljudima.....	27
ZAKLJUČAK	29
PREPORUKE	31
ANEKS	33

REZIME IZVEŠTAJA

Problem trgovine ljudskim bićima („trgovina“) i dalje predstavlja najveći problem ljudskih prava na Kosovu.

Praćenjem slučajeva trgovine ljudskim bićima Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) je u 2006. i 2007. godini otkrila zabrinjavajući nedostatak spremnosti kosovskih organa vlasti da rukovode ovim slučajevima. Posebno, OEBS je zapazio da relevantni organi vlasti stalno propuštaju da ljudska prava lica koja su predmet trgovine ljudskim bićima postave „u središte svih nastojanja da se spreči i suzbije trgovina ljudskim bićima i da se zaštiti, pruži pomoć i obezbedi obeštećenje za žrtve ovakve trgovine.“¹

U predmetima koje je nagledao OEBS žrtvama nisu obezbeđene osnovne garancije koje su propisane u zakonu, i one su često bile izložene krivičnom gonjenju ili pretnjama krivičnim gonjenjem. Mere za zaštitu svedoka retko su korišćene, uprkos redovnom zastrašivanju žrtava. Osim toga, sudije i tužioci često nisu razumeli pravnu definiciju krivičnog dela trgovine ljudskim bićima, ili su dozvoljavali počinocima krivičnih dela da prođu nekažnjeni.

Ukratko, OEBS je zapazio da organi vlasti koji su bili uključeni u istragu i krivično gonjenje navodnih trgovaca ljudskim bićima nisu primenjivali pristup usredsređen na žrtvu, niti su osigurali da izvršiocima ovih krivičnih dela budu izvedeni pred lice pravde.

OEBS-ov Sektor za nadgledanje pravnog sistema (SNPS) pisao je u svojim ranijim izveštajima o problemu trgovine ljudskim bićima.² U njima je priznato da su ostvareni pozitivni pomaci na zakonodavnom i institucionalnom nivou. Međutim, većina problema vezanih za sudsko procesuiranje slučajeva trgovine ljudskim bićima još uvek postoje.

Zbog toga je OEBS i dalje duboko zabrinut što se nastavlja praksa da pravosudni sistem Kosova ne uspeva da adekvatno reaguje na ovu zabrinjavajuću pojavu trgovine ljudskim bićima.

¹ Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za ljudska prava (Visoki komesar za ljudska prava), *Preporučene smernice i Principi o ljudskim pravima i trgovini ljudskim bićima*, UN Doc. No. E/2002/68/Add.1, 20. maj 2002. („Preporučeni principi Visokog komesara za ljudska prava“).

² Prvi pregled krivičnog pravosuđa Sektora za nadgledanja pravosudnog sistema (jul 2000), Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001), Četvrti pregled sistema krivičnog pravosuđa (februar 2002); Peti pregled sistema krivičnog pravosuđa (april 2003); Šesti pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2004).

UVOD

Od početka 2006. pokrenut je oko 41 slučaj trgovine ljudskim bićima koji još nisu rešeni u kosovskim sudovima.³ Tokom ovog perioda, do sudova je stiglo i nekoliko drugih predmeta moguće trgovine ljudskim bićima koje su tužiocima okvalifikovali kao blaža krivična dela. Broj neprijavljenih slučajeva verovatno je mnogo veći. Od 2006. godine OEBS je nadgledao⁴ 26 slučajeva trgovine ljudskim bićima.

Ovaj izveštaj bazira se na nadgledanju istražnih radnji i suđenja u predmetima trgovine ljudskim bićima širom Kosova, i fokusira se na zapaženim povredama domaćeg zakona i međunarodnih standarda ljudskih prava.⁵

U prvom delu ovog izveštaja detaljno se opisuje nedovoljno razumevanje krivičnog dela trgovine ljudskim bićima od strane sudija, tužilaca i policije. OEBS je zapazio da je opšteprisutno nepoznavanje elemenata trgovine ljudskim bićima kod ovih aktera. Kao posledica toga, razni slučajevi su često pogrešno okvalifikovani kao trgovina ljudskim bićima, ili pak pravi slučajevi trgovine ljudskim bićima nisu okvalifikovani kao takvi.

U drugom delu se analizira neuspeh tužilaca i sudija da pravilno istraže navodne slučajeve trgovine ljudskim bićima, i da istraže krivična dela povezana sa trgovinom ljudskim bićima. OEBS je istakao nedostatak proaktivnog delovanja od strane istražnih organa sa ciljem da se krivično gone osumnjičeni za trgovinu ljudskim bićima i/ili za krivična dela povezana sa trgovinom ljudskim bićima (kao što su korišćenje seksualnih usluga i silovanje žrtava trgovine ljudskim bićima).

U trećem i četvrtom delu pažnja je posvećena ulozi žrtava trgovine ljudskim bićima u krivičnim postupcima protiv navodnih prestupnika. OEBS je zapazio isti sistematski neuspeh da se zaštite i da se pruži pomoć svedocima i žrtvama u slučajevima trgovine ljudskim bićima, što je ranije pomenuto u drugim vrstama slučajeva.⁶ Pomoć i zaštita žrtava trgovine ljudskim bićima ima suštinski značaj zbog toga što su same žrtve posebno ranjive. Adekvatna podrška takođe ima suštinski značaj za volju žrtve da saraduje sa

³ Na bazi zvaničnih podataka koje su službenicima OEBS-a dali kosovski sudovi. Od ovih 41 slučajeva, 22 su iz regiona Prishtinë/Prištine, 8 iz Prizrena, 5 iz Mitrovicë/Mitrovice, 5 iz Gjilan/Gnjilana, i samo jedan iz Pejë/Peći. OEBS ne zna ni za jedan razlog zbog kojeg bi region Pejë/Peći imao manji broj slučajeva trgovine ljudskim bićima ili dela povezanih sa ovakvom trgovinom. Ovo pokazuje da u regionu Pejë/Peći nadležni organi nisu na adekvatan način istražili i krivično gonili osumnjičene prestupnike za ova dela.

⁴ Shodno svom mandatu, Sektor za nadgledanje pravnog sistema, deo Odeljenja za ljudska prava, decentralizaciju i zajednice Misije OEBS-a na Kosovu, nadgleda pravosudni sistem na Kosovu u pogledu poštovanja domaćih i međunarodnih standarda ljudskih prava, i daje preporuke za održiva rešenja kojima će se osigurati da ovi standardi budu poštovani.

⁵ Za pitanja ili stvari u pogledu drugih aspekata ovog problema (kao što su uzroci trgovine ljudskim bićima, prevencija, rehabilitacija žrtava, itd.) pogledajte izveštaj OEBS-ove Jedinice za borbu protiv trgovine ljudskim bićima u Departament za Ljudska Prava, Decentralizacije i Zajednice, *Nacionalnim mehanizmima za upućivanje*, koji će biti objavljen na Oktobru 2007.

⁶ Videti Pregled sistema krivičnog pravosuđa Sektora za nadgledanje pravosudnog sistema, Zaštita svedoka u sistemu krivičnog pravosuđa, sprovođenje pravde u sudovima za prekršaje, maloletnici u krivičnim postupcima (decembar 2006).

istražnim organima i da svedoči protiv prestupnika. Zbog toga je u trećem delu obrađen nedostatak odgovarajućeg lečenja žrtava od strane relevantnih organa, dok je u četvrtom delu pažnja posvećena neuspehu da se obezbede adekvatne zaštitne mere za žrtve i svedoke.

Konačno, u izveštaju se zaključuje da je ostvaren jako mali napredak u proteklih nekoliko godina što se tiče razmatranja slučajeva trgovine ljudskim bićima i daje nekoliko preporuka relevantnim vlastima.

I. NERAZUMEVANJE POTREBNIH ELEMENATA KOJI ČINE KRIVIČNO DELO TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA

OEBS je sa zabrinutošću zapazio da sudski organi (sudije i tužioci) često ne razumeju u potpunosti krivično delo trgovine ljudskim bićima, kako to predviđa član 139 Privremenog krivičnog zakona Kosova (PKZK).⁷

Član 139 PKZK-a uglavnom se zasniva na Uredbi UNMIK-a br. 2001/4, *O zabrani trgovine ljudskim bićima na Kosovu*.⁸ Sama ova Uredba izvlači većinu svojih elemenata iz Prvog dodatnog protokola uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala („Konvencija iz Palerma“) iz 2000.⁹

Član 139 PKZK-a inkriminiše aktivnost „trgovine ljudima“, i propisuje moguću kaznu od dve do dvanaest godina zatvora. Zakon takođe predviđa strože kazne za organizatora grupe lica koja se uključuje u ovakvu trgovinu (sedam do dvadeset godina zatvora), ili ukoliko je žrtva maloletna (tri do petnaest godina zatvora).¹⁰

PKZK takođe kažnjava i one koji koriste ili obezbeđuju seksualne usluge osobe, a znaju da je on/ona žrtva trgovine ljudskim bićima. U ovakvim slučajevima, prestupnik podleže kazni od tri meseca do pet godina,¹¹ koja se povećava na dve do deset godina ukoliko je žrtva maloletno lice.¹² Član 139 PKZK-a takođe inkriminiše olakšavanje trgovine ljudskim bićima iz nehata, za šta je predviđena kazna od šest meseci do pet godina.¹³ Konačno, zakon propisuje dodatne teže kazne ukoliko je napred navedena krivična dela izvršilo službeno lice.¹⁴

⁷ Uredba UNMIK-a br. 2003/25, *O Privremenom krivičnom zakonu Kosova*, 6. jul 2003.

⁸ Uredba UNMIK-a br. 2001/4, *O zabrani trgovine ljudskim bićima na Kosovu*, 12. januar 2001.

⁹ Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, koji dopunjuje Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Palermo, 15. novembar 2000. („Protokol iz Palerma“).

¹⁰ Član 139(2), PKZK.

¹¹ Član 139(5), PKZK.

¹² Član 139(6), PKZK.

¹³ Član 139(4), PKZK. Pored toga, čl. 140 PKZK-a predviđa kao posebno krivično delo „zadržavanje ličnih identifikacionih dokumenata“ žrtava trgovine ljudskim bićima.

¹⁴ Član 139(7) i 140(2), PKZK.

A. Tri elementa krivičnog dela trgovine ljudskim bićima

Član 139 PKZK kaže da se trgovina ljudskim bićima sastoji iz tri glavna elementa:

- 1) Rekrutovanje, prevoz, prebacivanje, skrivanje ili prijem lica;
- 2) Pretnja ili upotreba sile ili drugih vidova prinude, otmica, trikovi, prevara, zloupotreba vlasti ili stanja ugroženosti ili davanje ili primanje isplate ili koristi radi postizanja saglasnosti lica koje ima kontrolu nad drugim licem;
- 3) Svrha eksploatacije. Eksploatacija se definiše kao „eksploatacija prostitucije drugih lica ili ostale vidove seksualne eksploatacije, prisilan rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, sužanjstvo ili uklanjanje organa.“¹⁵

Ova tri posebna elementa mogu se smatrati kao element „dela“ („rekrutovanje, prevoz, prebacivanje, skrivanje ili smeštaj lica“), element „sredstva“ („pretnja ili upotreba sile ili drugih vidova prinude, otmica, trikovi, prevara, zloupotreba vlasti ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje isplate ili koristi radi postizanja saglasnosti lica koje ima kontrolu nad drugim licem“), i „mentalni“ element (svrha eksploatacije).¹⁶ Prva dva elementa nameću posebne *actus reus* zahteve, dok treći element nameće *mens rea* zahtev. Ova tri elementa razmotrena su u daljem tekstu.

1) Element „dela“

Prvi *actus reus* element, element „dela“, može se ispuniti preko jednog od sledećih pet dela: (i) regrutovanje; (ii) prevoz; (iii) prebacivanje; (iv) skrivanje; ili (v) prijem lica.¹⁷

- (i) „Regrutovanje“ znači unajmljivanje nekoga; nije neophodno da je lice koje unajmljuje imalo nameru da plati dotičnom licu. Rekrutovanje se može izvršiti kako u inostranstvu tako i u gradu ili selu žrtve.¹⁸
- (ii) „Prevoz“ znači fizički prevoz dotičnog lica sa jednog u drugo mesto. Ovo neminovno ne znači prelazak granice/administrativne granice: lice može biti predmet trgovine ljudima i na samom Kosovu.¹⁹

¹⁵ Član 139(8)(2), PKZK. Iako se u većini slučajeva trgovine ljudskim bićima koje je nadgledao OEBS radi o navodnoj seksualnoj eksploataciji žena, trgovina ljudima može da obuhvata i eksploataciju radnika/ca, seksualnu eksploataciju muškaraca, vađenje organa i razne oblike ropstva.

¹⁶ Videti takođe čl. 3(a) Protokola iz Palerma.

¹⁷ Ovi termini nisu definisani u kosovskom zakonu. Da bi se dala uputstva kosovskim sudovima bilo bi korisno da Vrhovni sud Kosova donese rešenja kojima će razjasniti odgovarajuće definicije ovih i drugih nedefinisanih termina u kosovskom zakonu protiv trgovine ljudima.

¹⁸ Prema izveštaju Specijalnog izvestioca o ljudskim pravima, *Aspekti žrtava trgovine ljudima, naročito žena i dece, integracija ljudskih prava žena i perspektiva polova*, E/CN.4/2006/62, od 20. februara 2006, („Izveštaj Specijalnog izvestioca iz 2006“), „Trgovina ljudima je isto tako trgovina čak i onda ako se dešava u rodnom gradu, mestu ili selu žrtve“ (stav 44).

¹⁹ Id.

- (iii) „Prebacivanje“ znači delo davanja kontrole nad licem nekom drugom licu, koje u tom slučaju „prihvata“ žrtvu koja je predmet trgovine ljudima (vidi dole).²⁰ Iako isplata novca može biti dokaz da se radi o trgovini ljudima, to nije element koji je potreban da se dokaže krivično delo trgovine ljudima.
- (iv) „Skrivanje“ je preuzimanje kontrole nad žrtvom trgovine ljudima (uglavnom od nekoga ko je prethodno „regrutovao“ ili „prevezao“ žrtvu).²¹
- (v) „Prijem“ znači obezbeđenje sobe ili drugog mesta za lice, ali bez prihvatanja dotičnog lica kao žrtve (u kom slučaju bi se radilo o „prihvat“).

2) Element „sredstva“

Drugi *actus reus* element krivičnog dela trgovine ljudima je takozvani element „sredstva“. Ovaj zahtev važi samo ako je žrtva trgovine ljudima odrasla osoba.²² Posebno, član 139 PKZK-a zahteva da je prestupnik izvršio ova „dela“ (regrutovanje, prevoz i prebacivanje, skrivanje ili prijem lica) prema žrtvi „pretnjom ili upotrebom sile ili drugim vidovima prinude, otmicom, trikovima, prevarom, zloupotrebom vlasti ili stanja ugroženosti²³ ili davanjem ili primanjem isplate ili koristi radi postizanja saglasnosti lica koje ima kontrolu nad drugim licem.“²⁴ Prema tome, samo prebacivanje, prijem, skrivanje, regrutovanje ili prevoženje lica ne predstavljaju sami po sebi krivično delo trgovine ljudima.

3) „Mentalni“ element

Poslednja komponenta krivičnog dela trgovine ljudima je mentalni zahtev, tj. namerna eksploatacija žrtve. Kao što je jasno predviđeno u članu 139 PKZK-a, eksploatacija obuhvata, ali nije ograničena samo na: prostituciju, ostale seksualne usluge, prinudni rad, ropstvo, sužanjstvo ili vađenje organa.

„Svrha eksploatacije“ je *dolus specialis* element.²⁵ Drugim rečima, „dela“ i „sredstva“ prestupnika moraju da imaju za *cilj* da se eksploatiše žrtva. Prema tome, nije neophodno da prestupnik stvarno eksploatiše žrtvu.

²⁰ Videti Kosovski institut za pravosuđe, *Komentari na Uredbu br. 2001/4 o zabrani trgovine ljudima na Kosovu*, Poglavlje 1.

²¹ Ovo znači da jedno delo prebacivanja može podrazumevati odgovornost kako prodavca tako i lica koje vrši prihvata. Slično tome, i lice koje transportuje i lice koje prihvata žrtvu odgovorni su za trgovinu ljudima.

²² Kao što je objašnjeno u daljem tekstu, ukoliko je žrtva dete, onda nije neophodno da je primenjeno bilo koje sredstvo koje je pomenuto u članu 139 PKZK-a. Element „dela“ i svrha eksploatacije su dovoljni da se ispune svi elementi krivičnog dela trgovine ljudima ukoliko je žrtva dete.

²³ „Zloupotreba ovlašćenja ili ugroženog položaja postoji ukoliko je stanje takvo da dotično lice nema stvarnu ili prihvatljivu alternativu nego da se povinuje zloupotrebi“ (Savet Evropske unije, Okvirno rešenje br. 2002/629/JHA, *za suzbijanje trgovine ljudskim bićima*, 19. juli 2002).

²⁴ Član 139(8), br. 1, PKZK.

²⁵ *Dolus specialis* se može definisati kao svrha koju prestupnik namerava da ostvari prilikom stvarnog izvršenja datog krivičnog dela. Ovde je bitna svrha, a ne praktični rezultat koji je ostvario prestupnik. Dakle, za ispunjenje elementa *dolus specialis* nije potrebno da cilj stvarno bude ostvaren.

Dakle, ukoliko su „dela“ i „sredstva“ koja je primenio prestupnik (tj. prebacivanje uz primenu sile, prijem uz pomoć prevare, itd.) izvršena sa nekim drugim ciljem, a ne sa ciljem eksploatacije žrtve (npr. u cilju dobijanja novca od žrtve), smatra se da nije ni izvršeno krivično delo trgovine ljudima. Međutim, čak i ako nije ispunjen element mentalnog stanja okrivljenog za krivično delo trgovine ljudima, dotični okrivljeni se može goniti za druga krivična dela (npr. posredovanje u prostituciji, krijumčarenje migranata, itd.).

B. Trgovina decom

PKZK postavlja niži prag za dokazivanje trgovine decom nego za trgovinu odraslim osobama. Član 139 PKZ Kosova jasno kaže da se „regrutovanje, prevoz, prebacivanje, smeštaj ili prijem deteta u svrhu eksploatacije smatra ‘trgovinom licima’ čak iako to ne uključuje nijedno od sredstava [...]”²⁶

Stoga, kada su maloletnici vrbovani, prevezeni, prebačeni, smešteni ili primljeni, nije neophodno pokazati da je dete obmanjivano, ili mu je prećeno itd. Iako je logički nemoguće da postoji slučaj trgovine *odraslim* ljudima prema definiciji iz člana 139 PKZK-a u kojoj *nije* korišćeno jedno ili više „sredstava“, kada je žrtva trgovine dete, kriterijum „sredstva“ ne mora biti ispunjen. Prema tome, jednostavno prevoženje, prebacivanje, smeštaj ili prijem deteta u svrhu eksploatacije uvek ispunjava sve elemente krivičnog dela trgovine ljudskim bićima.

C. Pitanje pristanka žrtve

Problematično pitanje u slučajevima trgovine odraslim ljudima može biti i to da li je žrtva dala svoj pristanak na navodnu eksploataciju – tj. prostituciju ili prinudni rad. Međutim, ako je „pristanak“ dobijen pomoću bilo kojeg od metoda nabrojanih u drugom elementu – tj. pretnji ili upotrebe sile ili drugih sredstava prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe vlasti ili iskorišćavanja socijalnog, fizičkog ili psihičkog stanja žrtve, ili davanja ili primanja novca radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem – onda žrtvin pristanak nije relevantan i ne važi.

Kosovski zakon sadrži ovo tumačenje. Član 139(8)(3) PKZK-a, „saglasnost žrtve trgovine ljudima sa nameravanom eksploatacijom nije od značaja kada je bilo koje od sredstava navedenih u alineji (1) ovog stava bilo upotrebljeno protiv takve žrtve.”²⁷

PKZK ne kaže ništa po pitanju pristanka i slučajeva trgovine decom. Međutim, to se može tumačiti kao irelevantno, jer postoje samo dva elementa u trgovini decom: „dela“ i *mens rea*. Dovoljno je pokazati „regrutovanje, prevoz, prebacivanje, skrivanje ili prijem“

²⁶ Čl. 139(8)(4) PKZK-a.

²⁷ Čl. 139(8)(3) PKZK-a.

deteta „u svrhu eksploatacije.“ Da li je dete dalo „pristanak“ ili nije za eksploataciju nije od značaja za pravnu analizu toga da li je krivično delo izvršeno.²⁸

Čak i ako optuženi nije kriv za trgovinu ljudima, on može biti kriv za druga krivična dela, kao što su omogućavanje prostitucije ili krijumčarenje migranata.

D. Trgovina ljudima u poređenju sa omogućavanjem prostitucije i krijumčarenjem migranata

Krivično delo trgovine ljudima se razlikuje od manje ozbiljnih krivičnih dela „omogućavanja prostitucije“²⁹ i „krijumčarenja migranata.“³⁰

Što se tiče „omogućavanja prostitucije“, član 201(1) PKZK-a krivičnim delom određuje „svesno regrutovanje, organizovanje ili pomaganje drugom licu ili ustupa prostor drugom licu u svrhe prostitucije“. Član 201(3) PKZK-a kažnjava svakoga ko „korišćenjem sile, pretnje silom ili držanjem drugog lica u položaju lične ili ekonomske zavisnosti primorava to lice da se bavi prostitucijom.”

Prema članu 138(7)(1) PKZK-a, „krijumčarenje migranata“ je definisano kao „nabavka, radi dobijanja, [...] finansijske ili druge materijalne koristi, protivpravnog ulaska nekog lica na Kosovo.“ Po istom članu, nelegalno je „izraditi[...], nabaviti[...], dostaviti[...], ili posedovati[...] lažnu putnu ili ličnu ispravu [...] da bi se omogućilo krijumčarenje migranata.“³¹ Ista odredba krivičnim delom smatra pomaganje drugom licu da ilegalno uđe i ostane na Kosovu.³²

Krivično delo trgovine ljudima se može razlikovati od omogućavanja prostitucije i krijumčarenja migranata po tome što se za ova druga dela ne traži namera eksploatacije žrtve. Pored toga, krivično delo omogućavanja prostitucije ne podrazumeva „dela“ predviđena u članu 139 PKZK-a. Krivično delo krijumčarenja migranata nema za uslov upotrebu bilo kojeg od „sredstava“.

E. Uočeni nedostaci u adekvatnom identifikovanju potrebnih elemenata trgovine ljudskim bićima

Uprkos pravnim uslovima utvrđenim u zakonu, OEBS je uočio slučajeve gde su tužioci i/ili sudije kao trgovinu ljudima klasifikovali situacije u kojima je nedostajao jedan ili više elemenata potrebnih prema članu 139 PKZK-a.

²⁸ Videti član 139(8)(4), PKZK.

²⁹ Član 201, PKZK.

³⁰ Član 138, PKZK.

³¹ Član 138(1), PKZK.

³² Član 138(3), PKZK.

U slučaju u Gjilan/Gnjilanu, 21. aprila 2006. godine, okružni tužilac podneo je optužnicu protiv dva lica tereteći ih za krivično delo trgovine ljudima. Međutim, ništa u optužnici nije govorilo da je optuženi imao nameru da eksploatiše navodne žrtve, od kojih je jednostavno traženo da plate određenu sumu novca da bi bili prebačeni u Italiju iz razloga koji imaju veze sa nalaženjem posla. Uz to, optužnica nije navodila da je optuženi koristio potrebna „sredstva“.

U drugom slučaju navodne trgovine ljudima, 5. aprila 2006. godine, Okružni sud u Mitrovicë/Mitrovici prihvatio je optužnicu, tereteći optuženog za trgovinu ljudskim bićima. Međutim, optužnica ne navodi da je izvršeno bilo koje od „dela“, niti da je optuženi imao nameru da eksploatiše dve navodne žrtve.

OEBS veruje da sudije i tužioci treba pažljivije da analiziraju činjenice potencijalne trgovine ljudima. Tužioci bi trebalo da se uzdrže od iznošenja optužbi za trgovinu ljudima protiv navodnih prekršilaca tamo gde nema dokaza da je ispunjen jedan ili više elemenata.

OEBS je takođe nadgledao slučajeve gde je tužilac propustio da prepozna kao takve stvarne slučajeve trgovine ljudima.

U slučaju u Prishtinë/Prištini, okružni tužilac je 21. marta 2006. dobio policijski izveštaj u kojem je navedeno da je muškarac vrbovao ženu iz Albanije putem prevare, i da ju je nakon toga prisilno držao u njegovoj kući 15 dana.³³ Navodno ju je tukao i tražio od nje da mu plati 3.000 evra. Ukoliko odbije, da će da je proda kao prostitutku nekome u Makedoniji. Uprkos prisustvu „dela“, i „sredstava“ i očiglednog prisustva namere da se eksploatiše žrtva, okružni tužilac je prosledio spise predmeta opštinskom tužiocu u Prishtinë/Prištini, jer je smatrao da slučaj nije zadovoljio elemente krivičnog dela trgovine ljudima.

U slučaju pred Okružnim sudom u Prizrenu, 8. aprila 2003. godine, okružni tužilac je podneo optužnicu protiv okrivljenog zbog „posredovanja u vršenju prostitucije“.³⁴ Tokom suđenja, tužilac je ustanovio sve elemente krivičnog dela trgovine ljudima.³⁵ Međutim, činjenica da je tužilac okvalifikovao krivično delo kao lakše od stvarnog, onemogućila je sud da osudi okrivljenog za trgovinu ljudima.³⁶

³³ Radi napomene, navodna žrtva je izjavila da je žena iz Ukrajine takođe živela u njegovoj kući.

³⁴ Čl. 251 (1) i (2), Krivični zakon, 28. septembar 1976, Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije br. 44, 8. oktobar 1976.

³⁵ U stvari, deo koji obrazlaže presudu kaže „zato što je od oktobra 2000. do 31. maja 2002. godine u Prizrenu optuženi [...] unajmio oštećene kao striptizete [...], onda ih primoravao na prostituciju preteći im da će ih prijaviti policiji.“ Presuda takođe priznaje da je „okrivljeni platio 1500 DM za svaku od njih, što je suma koju su one bile obavezne da nadoknade, čime su one dovedene u stanje finansijske zavisnosti“.

³⁶ Čl. 386(2) Privremenog zakona o krivičnom postupku Kosova (PZKPK) kaže da sud *ne obavezuju* pravne kvalifikacije dela date od strane tužioca. Međutim, tumačenje norme koja je u skladu sa poštovanjem ljudskih prava bi trebalo da spreči sudiju da prekvalifikuje krivično delo u presudi i da proglasi optuženog krivim za delo značajno drugačije od onoga za koje se tereti optužnicom. Ovo bi ometalo pravo optuženog da bude informisan o optužbama protiv njega, kao i da ima dovoljno vremena da

Dana 5. jula 2007. godine, Okružni sud u Prizrenu proglasio je okrivljenog krivim za omogućavanje prostitucije,³⁷ i osudio ga na šest meseci zatvora.³⁸

U drugom slučaju, 18. novembra 2004. godine okružni tužilac u Prizrenu podneo je optužnicu protiv okrivljenog zbog trgovine ljudima. U svojoj završnoj reči, tužilac je izmenio i dopunio optužnicu i umesto prvobitnog, optužio je okrivljenog za omogućavanje prostitucije. Zbog toga, iako je u presudi od 6. oktobra 2006. godine priznao da su utvrđeni svi elementi krivičnog dela trgovine ljudima, Okružni sud je osudio okrivljenog za lakše krivično delo, tj. omogućavanje prostitucije. Sud je okrivljenog osudio na sedam meseci zatvora.

U oba slučaja su postojali jasni dokazi da su ispunjeni elementi krivičnog dela trgovine ljudima. U prvom slučaju, tužilac je to ustanovio tokom suđenja i sud je čak priznao to u presudi. Međutim, tužilac nije okrivljenog optužio po članu 139 PKZK-a, čime je sprečio sud da donese presudu za trgovinu ljudima.

II. PROPUSTI DA SE NA ADEKVATAN NAČIN ISTRAŽI ILI OPTUŽI TRGOVINA LJUDIMA ILI KRIVIČNA DELA U VEZI SA TRGOVINOM LJUDIMA

OEBS izražava zabrinutost da vlasti nisu na pravi način istraživale i podnosile optužnice protiv pojedinaca koji su navodno bili umešani u aktivnosti trgovine ljudima ili u druga krivična dela (npr. silovanje) počinjena prema žrtvama trgovine ljudima.

Međunarodni zakon traži da nacionalna tužilaštva detaljno istraže kršenja ljudskih prava,³⁹ uključujući i one počinjene od strane fizičkih lica.⁴⁰ Opšta zakonska zabrana

pripremi svoju odbranu (videti npr. Evropski sud za ljudska prava, *Dallos protiv Mađarske*, Presuda 29082/95, 1. mart 2001, paragraf 47), što bi na kraju rezultiralo nepravičnim suđenjem. Član 6(3) Evropske konvencije o ljudskim pravima u stvari, daje optuženom pravo da bude informisan ne samo o razlogu za optužbu, tj. delu koji je navodno počinio i na kojem se zasniva optužba, već takođe, i to detaljno, o tome kako su ta dela pravno određena (videti Evropski sud za ljudska prava, *Pélissier i Sassi protiv Francuske*, Presuda 5444/94, 25. mart 1992, paragraf 51). Ukoliko tužilac zaključi da bi dokazi koji su izneti na suđenju mogli podržati drugačiju pravnu kvalifikaciju krivičnog dela, on ili ona bi trebalo tokom suđenja da izvrše izmenu i dopunu optužnice, u skladu sa članom 376 PZKPK-a (Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2003/26, od 6. jula 2003).

³⁷ Čl. 201(3), PKZK.

³⁸ Da je okrivljeni bio optužen i osuđen za trgovinu ljudima, kazna bi bila mnogo veća.

³⁹ Komitet za ljudska prava UN-a, u svom Opštem komentaru br. 3, ističe da „pozitivne obaveze država potpisnica u garantovanju prava iz Pakta mogu se jedino u potpunosti ispoštovati ukoliko država štiti pojedince ne samo od kršenja prava od strane njenih predstavnika, već i od prekršaja počinjenih od strane fizičkih lica ili subjekata.” Stoga, države moraju „preduzeti odgovarajuće mere [i] i marljivo i savesno raditi na sprečavanju, kažnjavanju, istrazi ili otklanjanju štete nastale za privatna lica ili subjekte zbog takvih dela.“ (Opšti komentar br. 31, koji zamenjuje Opšti komentar br. 3, koji se tiče Prirode opšte zakonske obaveze nametnute zemljama potpisnicama Pakta, 29. mart 2004. Pored toga, i Evropska konvencija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima predviđaju pravo na

mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja,⁴¹ uprkos svojoj fundamentalnoj važnosti, neefikasna je u praksi kada nema primerene istrage koja je u stanju da dovede do identifikacije i kažnjavanja onih koji su odgovorni za takvo postupanje.⁴² Države čije vlade ostavljaju privatna kršenja ljudskih prava nerazrešenim i ne bave se njima, krše svoju dužnost uspostavljenju međunarodnim pravom, da štite ljudska prava.⁴³

Uprkos ovim zakonskim uslovima, OEBS je nadgledao više slučajeva gde su policija ili tužilaštvo propustili da na adekvatan način istraže ili optuže pojedince uključene u trgovinu ljudima ili u aktivnosti koje su u vezi sa trgovinom ljudima. Preciznije, OEBS je primetio slučajeve gde su tužioci propustili (a) da sprovedu detaljnu činjeničnu istragu da bi potvrdili postojanje svih elemenata krivičnog dela trgovine ljudima, (b) da optuže pojedince koji su koristili seksualne usluge žrtava trgovine ljudima, ili (c) da podnesu posebne optužnice za krivična dela koja ne spadaju u trgovinu ljudima (npr. silovanje) počinjena prema žrtvama trgovine ljudima.

A. Propusti da se započnu ili prošire istrage u vezi sa trgovinom ljudima

Prema Smernicama UN-a o ulozi tužilaca, tužioci igraju aktivnu ulogu u krivičnim postupcima, uključujući i započinjanje krivičnog gonjenja.⁴⁴ Kada se dese ozbiljna

delotvoran pravni lek kao suštinsku posledicu okvira za zaštitu ljudskih prava (videti čl. 13, Evropska konvencija o ljudskim pravima, i čl. 2(3)(a), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima).

⁴⁰ Videti: Komitet za ljudska prava UN-a, Opšti komentar br. 20 paragraf 13. Evropski sud za ljudska prava razjasnio je da u pogledu kršenja člana 3 postoji pozitivna obaveza država da preduzmu mere „da obezbede svakome u okviru svoje jurisdikcije prava i slobode definisane u Paktu i da, zajedno sa članom 3, to obavezuje države da preduzimaju mere predviđene da obezbede da pojedinci pod njihovom jurisdikcijom ne trpe torturu ili nehumano ili ponižavajuće postupanje, uključujući i takvo loše postupanje počinjeno od strane fizičkih lica. Ove mere bi trebalo da pruže efikasnu zaštitu, naročito dece i drugih ugroženih lica, i da uključe razumne korake za prevenciju zlostavljanja za koje vlasti znaju ili bi trebalo da imaju saznanja” (Evropski sud za ljudska prava, *Z. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda 29392/95, 10. maj 2001, paragraf 73).

⁴¹ Uslovi koje trgovina ljudima obično nosi sa sobom (upotreba sile, seksualno iskorišćavanje, itd) mogu lako da dovedu do nehumanog ili ponižavajućeg postupanja zabranjenog članom 3 Evropska konvencija o ljudskim pravima.

⁴² Videti Evropski sud za ljudska prava, *Assenov i ostali protiv Bugarske*, presuda 24760/94, 28. septembar 1998, paragraf 102. Iako je pojavu nehumanog i ponižavajućeg postupanja potrebno ocenjivati od slučaja do slučaja, može se lako tvrditi da većina žrtava trgovine ljudima trpi postupanje (kao što su prinudna prostitucija, silovanje, prebijanje, segregacija) koje može da predstavlja kršenje odredbi člana 3, Evropska konvencija o ljudskim pravima.

⁴³ Izveštaj Specijalnog izvestioca o nasilju nad ženama, njegovi uzroci i posledice, *Integracija ljudskih prava žena i nasilje nad ženama sa perspektive pripadnosti polova*, dokumenat br. E/CN.4/1999/68/Add.4, 21. januar 1999, stavovi 46 i 47. Uz specifičan osvrt na žene, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*, od 18. decembra 1979, propisuje da sve države članice preduzmu odgovarajuće mere da promovišu prava žena putem sprečavanja trgovine ljudima i iskorišćavanja prostitucije (čl. 6).

⁴⁴ Smernice o ulozi tužilaca, usvojene na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i tretmanu prekršilaca, od 27. avgusta do 7. septembra 1990.

kršenja ljudskih prava, države moraju da sprovede istrage koje su „u stanju da vode do identifikacije i kažnjavanja onih koji su odgovorni.“⁴⁵

Uz poseban osvrt na slučajeve trgovine ljudima, Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava kaže da „države po međunarodnom pravu imaju odgovornost da sa dužnom pažnjom deluju na prevenciji trgovine ljudima, da istražuju i krivično gone trgovce ljudima.“⁴⁶

Međutim, OEBS je nadgledao više slučajeva u kojima su tužioci propustili da pokrenu ili prošire istrage protiv osoba osumnjičenih za trgovinu ljudima.

U navodnom slučaju trgovine ljudima koji je istraživao okružni tužilac iz Prishtinë/Prištine oktobra meseca 2006. godine, Kosovska policijska služba nije pokrenula istragu protiv poznatog lica koje je bilo umešano u preuzimanje sa aerodroma više navodnih žrtava iz Moldavije.⁴⁷ Tužilac je kao razlog za nepokretanje istrage naveo da to lice „nije više u poslu“ sa okrivljenim. U istom slučaju, tužilac je propustio da istraži moguću umešanost advokata u trgovinu ljudima u čijoj kancelariji su okrivljeni potpisali ugovore „o radu“ sa žrtvama.

U jednom slučaju koji je istraživao okružni tužilac u Prizrenu, u izjavi od 12. februara 2007. godine, navodna žrtva trgovine ljudima pomenula je da je radila u nekoj kafani – ne u onoj čiji je vlasnik bio okrivljeni – u kojoj je nekoliko Bugarki radilo kao prostitutke. Još jedna žrtva trgovine ljudima pomenula je ime vlasnika iste kafane u drugom slučaju. I pored ova dva svedočenja koja govore u prilog istom, tužilac nije pokrenuo istragu o ovom vlasniku kafane.

U drugim slučajevima koji su praćeni, tužioci nisu ispravno istražili i prikupili sve potrebne informacije da podrže slučaj trgovine ljudima na sudu. Kao posledica toga, sud nije osudio glavnog osumnjičenog u slučajevima trgovine ljudima.

U jednom slučaju koji je istraživao okružni tužilac u Prizrenu, gde se radilo o mogućem krivičnom delu trgovine ljudima, nekoliko Moldavki, koje su radile kao igračice ili prostitutke u jednoj kafani blizu Prizrena, rekle su da ih je jedan od okrivljenih vrbovao u Moldaviji. Međutim, tužilac nije dalje istraživao i izostavio je ovu informaciju u optužnici koja je podignuta 12. decembra 2006. godine. Tako se, i pored uverljivog dokaza, koji zadovoljava sve elemente trgovine ljudima, navodni počinioci optužuju za manje ozbiljno delo organizovanja prostitucije.⁴⁸

⁴⁵ Evropski sud za ljudska prava, *Assenov protiv Bugarske*, stav 102, i *Kaya protiv Turske*, presuda 22729/93, 19. februar 1998, stav 107.

⁴⁶ Princip br. 2, Preporučeni principi Visokog komesara za ljudska prava.

⁴⁷ Omogućavanje izvršenja krivičnog dela nečinjenjem je takođe kažnjivo (videti član 139(4), PKZK-a).

⁴⁸ Čl. 201, PKZK-a. Važno je primetiti da je to što optužnica nije sadržavala navode činjenica vezanih za vrbovanje žrtava, sprečilo sudiju da na pretresu izmeni prekršaj u delo trgovine ljudima.

U jednom drugom slučaju moguće trgovine ljudima, koji je oktobra 2006. godine istraživao okružni tužilac u Prishtinë/Prištini, taj tužilac nije utvrdio da li su oštećene stranke iz Moldovije (konobarice i navodne žrtve trgovine ljudima) bile prisiljavane da imaju seksualne odnose sa mušterijama. On im takođe nikada nije postavio pitanje zašto su došle da rade na Kosovu kao konobarice, nije ispitivao njihovu prošlost niti je tražio informacije o njihovom odnosu sa okrivljenima.

Gore opisani slučajevi pokazuju nedostatak marljivosti tužilaca u istragama o tome da li postoji neki dokaz kojim se utvrđuju osnovni elementi da se dokaže delo trgovine ljudima. Kao posledica toga sud nije osudio okrivljene za trgovinu ljudima ni u jednom slučaju, i pored uverljivog dokaza o svim elementima krivičnog dela. Istrage koje se sprovode mogu da obuhvate prislušivanje telefona osumnjičenog, video nadzor, pribavljanje finansijske dokumentacije (kao što su priznanice o isplati plata ili izveštaji iz banke okrivljenog) ili pribavljanje medicinskih izveštaja koji ukazuju na maltretiranje koje su žrtve doživele.

B. Krivično negonjenje lica koja dobijaju seksualne usluge od žrtava trgovine ljudima

OEBS je takođe zabrinut zbog stalne pojave da tužioci ne vode istragu o licima za koja se zna da koriste seksualne usluge žrtava trgovine ljudima.⁴⁹

Lica koja koriste seksualne usluge ljudi kojima se trguje, moraju se krivično goniti, pošto ona stvaraju potražnju za seksualnom eksploatacijom lica kojima se trguje. U stvari, trgovci ženama ili decom za seksualne svrhe ne bi imali interesa da se bave tim aktivnostima kada ne bi bilo osoba koje koriste ove seksualne usluge. Dalje, korisnici seksualnih usluga svesno doprinose iskorišćavanju žrtava trgovine ljudima. Zbog toga je od najveće važnosti da policija i tužioci ispravno deluju prilikom njihovih istraga i krivičnih gonjenja.

Međutim, iako su u mnogim slučajevima trgovine ljudima koje je pratio OEBS navodne žrtve prijavljivale imena lica (na primer, mušterija kafana i motela) koja su koristila njihove seksualne usluge, u velikoj većini ovih slučajeva vlasti nisu obavile istragu ili gonile navodne počiniocice.

U slučaju koji je istraživao okružni tužilac u Prishtinë/Prištini, tri navodne žrtve trgovine ljudima prijavile su policiji, 9. oktobra 2006. godine, a zatim tužiocu, 16. i 17. novembra 2006. godine, imena dvojice muškaraca koji su od njih dobili seksualne usluge. Policija je sa tim muškarcima obavila informativni razgovor, i oni su priznali da su za novac imali seksualne odnose sa žrtvama u nekom motelu. Međutim, policija i tužilac ih nisu tužili.

⁴⁹ U čl. 139(5) PKZK-a kaže se da je korišćenje seksualnih usluga lica za koje se zna da je žrtva trgovine ljudima krivični prekršaj.

U drugom slučaju koji se vodio pred Okružnim sudom u Mitrovicë/Mitrovici, 27. juna 2005. i 19. jula 2005. godine, tri navodne žrtve trgovine ljudima dale su imena muškaraca koji su od njih dobili seksualne usluge u zamenu za novac. Na suđenju dana 29. jula 2005. godine, navodne žrtve su fizički identifikovale ove osobe, koje su bile pozvane da daju izjave kao svedoci. Međutim, tužilac nije pokrenuo istragu, niti ih je optužio. Slučaj trenutno čeka na ponovno suđenje pred Okružnim sudom u Mitrovicë/Mitrovici.

U trećem slučaju pred Okružnim sudom u Prizrenu i u presudi Okružnog suda donetoj 20. jula 2005. godine, i u presudi Vrhovnog suda donetoj 28. maja 2007. godine, kojom su osuđena lica okrivljena za trgovinu ljudima, priznato je da je policajac Kosovske policijske službe imao kontakte sa jednom od žrtava, ženom iz Moldavije, koja je prethodno radila u kafani čiji su vlasnici okrivljeni. Policajac se dogovorio oko cene za seks. Prema dvema presudama, policajac „nije lično znao za krivična dela koja su počinili okrivljeni u ovom slučaju“. Međutim, može da se kaže da je policajac trebalo da zna da je ova žena možda bila žrtva trgovine ljudima i trebalo ga je tužiti što je dobio seksualne usluge od osobe kojom se trgovalo.

U gore opisanim slučajevima, istražne vlasti ignorisale su navode i dokaz koji su mogli, i trebalo je da dovedu do otkrivanja i gonjenja potencijalnih počinitelja krivičnog dela, što je predviđeno članom 139(5) i (6) PKZK-a.⁵⁰ Kada se o krivičnim delima ne vodi istraga i kada se ista krivično ne gone, to predstavlja ne samo kršenje potrebnog standarda rada koji je propisan za krivično gonjenje kršenja ljudskih prava, nego takođe doprinosi širenju problema trgovine ljudima pošto kazna okrivljenih služi kao mera koja će odvratiti lice od ponovnog izvršenja dela.

C. Krivično negonjenje trgovaca ljudima za druga krivična dela počinjena prema žrtvama trgovine ljudima

OEBS je takođe zabrinut što, u nekoliko slučajeva koji su praćeni, nadležne vlasti nisu krivično gonile osobe koje su navodno učestvovala u trgovini ljudima, u vezi drugih krivičnih dela počinjenih prema žrtvi. Konkretno, OEBS je primetio zabrinjavajuću tendenciju sudskih vlasti da na dela, kao što su napad, nanošenje telesnih povreda i silovanje, kada se počine u situaciji eksploatacije žrtve, gledaju kao na glavni element krivičnog dela trgovine ljudima, a ne kao na posebna krivična dela.

U slučaju navodne trgovine ljudima u Okružnom sudu u Prizrenu, sudsko veće u sastavu međunarodnih sudija potvrdilo je, u presudi od 20. jula 2005. godine, da je jedan od trgovaca ljudima oštećenoj strani naložio da prati jednog policajca

⁵⁰ Preduslov čl. 139(5) i (6) PKZK-a jeste znanje korisnika o statusu žrtve trgovine ljudima. Dokazivanje takvog elementa može da bude teško. Međutim, standard dokaza se zadovoljava ako tužilac dokaže da bi obična osoba znala da neka žena *može* da bude žrtva trgovine ljudima. Ova „eventualna namera“ je, prema čl. 15(3) PKZK-a, dovoljna. Tako, na primer, tužilac može ubedljivo da tvrdi da osoba koja koristi seksualne usluge (maloletne) strankinje u motelu, na taj način prihvata da je ona možda žrtva trgovine ljudima.

Kosovske policijske službe do hotela u kome je taj policajac sa njom imao seksualni odnos protiv njene volje.⁵¹ U presudi Vrhovnog suda od 28. maja 2007. godine potvrđeno je da se ovo dogodilo. Međutim, navodni silovatelj nikada nije krivično gonjen, i još uvek radi kao policijski službenik.

U drugom slučaju navodne trgovine ljudima, koji se vodio pred Okružnim sudom u Prishtinë/Prištini, maloletna žrtva trgovine ljudima je 5. oktobra 2006. godine pred okružnim tužiocem izjavila da su je navodni trgovci ljudima silovali. U presudi od 16. aprila 2007. godine, sudsko veće je potvrdilo postojanje dokaza (lekarski nalaz), kojim su potvrđeni navodi o silovanju. Međutim, okrivljeni nikada nisu krivično gonjeni za ovo krivično delo.

U jednom slučaju moguće trgovine ljudima pred Okružnim sudom u Pejë/Peći, navodna žrtva je 4. avgusta 2004. godine prijavila tužiocu da ju je njen navodni trgovac ljudima seksualno zlostavljao. Međutim, tužilac nije pokrenuo posebnu istragu za krivično delo silovanja. Okrivljeni je kasnije osuđen za prisilni brak 29. novembra 2006. godine.⁵²

Dok se trgovina ljudima može počiniti u cilju seksualnog iskorišćavanja, silovanje žrtve ne mora da čini neophodan element trgovine ljudima. Tako, neko može da se bavi trgovinom ljudima u cilju seksualnog iskorišćavanja, a da ne siluje žrtvu. Dalje, dok trgovina ljudima predstavlja napad na ličnu slobodu,⁵³ silovanje je napad na seksualnu čast.⁵⁴ Zbog toga su trgovina ljudima i silovanje dva različita krivična dela koja treba goniti odvojeno i zajedno.⁵⁵

Kao zaključak, tužioci treba da vode istragu i gone ona lica (pa i trgovce ljudima) koja, tokom trgovine ljudima, žrtve trgovine ljudima prisiljavaju na seksualni čin. Ako ovo ne učine onda to predstavlja kršenje međunarodnih standarda koji zahtevaju da se ozbiljna kršenja ljudskih prava – kao što su ona koja su predviđena u članu 3. Evropske

⁵¹ Prema Evropskom sudu za ljudska prava, za delo silovanja nije neophodan fizički otpor žrtve: „kada se u svim okolnostima zahteva dokaz o fizičkom otporu dolazi do opasnosti da određene vrste silovanja ostanu nekažnjene i tako se ugrožava efikasna zaštita seksualne autonomije pojedinca.“ (Evropski sud za ljudska prava, *M.C. protiv Bugarske*, 39272/98, presuda od 4. decembra 2003. godine, stav 165-166).

⁵² Čl. 207(1), PKZK. U optužnici od 28. septembra 2004. godine, tužilac je optužio okrivljenog za trgovinu ljudima. Međutim, na pretresu od 29. novembra 2006. godine, tužilac je izmenio optužnicu i okrivljenog optužio za prisiljavanje na brak. Okrivljeni je izjavio da je kriv i izrečena mu je zatvorska kazna u trajanju od samo 40 dana.

⁵³ Dok se u PKZK-u navodi trgovina ljudima u opštem poglavlju „prestupa međunarodnog prava“, u drugim zakonima (videti švajcarski krivični zakon, čl. 186; italijanski krivični zakon, čl. 601*bis*) navodi ovaj prekršaj pod „zločinima protiv lične slobode.“ Francuski krivični zakon (Čl. 225-4-1) stavlja trgovinu ljudima pod „prestupi protiv dostojanstva lica“.

⁵⁴ Videti čl. 193, PKZK.

⁵⁵ Pozitivno je to što OEBS priznaje da je kosovski Vrhovni sud 28. maja 2007. godine podržao prvostepenu presudu – koju je donela komisija međunarodnih sudija – kojom je okrivljeno dvoje optuženih za krivična dela trgovine ljudima i silovanja.

konvencije za ljudska prava (uključujući silovanje) – efikasno gone.⁵⁶

III. POSTUPANJE PREMA ŽRTVAMA U SLUČAJEVIMA TRGOVINE LJUDIMA

Svi organi vlasti koji rade na gonjenju krivičnog dela trgovine ljudima treba prvenstveno da se posvete rešavanju i osiguravanju bezbednosti i blagostanja žrtava trgovine ljudima. Države su, prema međunarodnom pravu, odgovorne da preduzmu celishodne mere da pomognu i zaštite žrtve trgovine ljudima.⁵⁷ Odgovarajuće postupanje prema žrtvama trgovine ljudima važno je kako da bi se „zadovoljile potrebe tako i da se zaštite interesi žrtve(ava)“, i da se „poveća poverenje žrtve[ava] u krivično pravosuđe i podstakne [njihova] saradnja, naročito u svojstvu svedoka.“⁵⁸ Uredbom UNMIK-a 2001/4 eksplicitno se zahteva od službenika za sprovođenje zakona da savetuju i promovišu prava žrtava trgovine ljudima.⁵⁹ Dalje, saradnja žrtve je presudna za krivično gonjenje, jer žrtve trgovine ljudima mogu da daju istražnim organima izjave ključnih svedoka.

Međutim, OEBS je primetio da policija, tužioc i sudije nikako ne shvataju ulogu i položaj žrtava trgovine ljudima. Pojavljuje se nekoliko problematičnih oblasti. Prvo, OEBS zna da nadležni organi vlasti često ne prepoznaju žrtve trgovine ljudima, ili im daju status žrtve samo ako obezbede dokaz protiv navodnih trgovaca ljudima. Drugo, OEBS je nadgledao slučajeve protivpravnog gonjenja (verovatnih) žrtava trgovine ljudima zbog prostitucije ili nezakonitog boravka na Kosovu. Treće, OEBS je primetio opšte rasprostranjenu pojavu da se žrtve ne obaveštavaju o svojim pravima u krivičnim postupcima, i da se za njih ne imenuju advokati odbrane ili ovlašćeni zastupnici. Na kraju, OEBS je nadgledao slučajeve u kojima su sudski organi vlasti nepropisno i/ili neosećajno ispitivali žrtve trgovine ljudima.

A. Neotkrivanje žrtava trgovine ljudima

Prirodno je da zaštita žrtava počinje od otkrivanja i prepoznavanja žrtava.

Prema konvenciji Saveta Evrope o merama protiv trgovine ljudima,⁶⁰ „ako nadležni organi vlasti imaju opravdane osnove da veruju da je neko lice žrtva trgovine ljudima, to

⁵⁶ „U skladu sa savremenim standardima i trendovima u ovoj oblasti, pozitivne obaveze država članica prema članovima 3 i 8 Konvencije moraju se shvatiti tako da propisuju kažnjavanje i efikasno gonjenje svakog seksualnog čina bez pristanka” (Evropski sud za ljudska prava, *M.C. protiv Bugarske*, 39272/98, presuda, od 4. decembra 2003. godine, stav 166).

⁵⁷ Preporučene principe Visokog komesara za ljudska prava, princip br. 2.

⁵⁸ Odbor ministara Saveta Evrope, preporuka br. R (85) 11, *O položaju žrtve u okviru krivičnog prava i postupka*, 28 jun 1985. godine.

⁵⁹ Član 10, Uredba UNMIK-a 2001/4.

⁶⁰ Konvencija Saveta Evrope o merama protiv trgovine ljudima, 16. maj 2005. godine („Konvencija Saveta Evrope“).

se lice ne sme udaljavati sa njihove teritorije dok se ne obavi postupak utvrđivanja da se radi o žrtvi krivičnog dela [...] i toj osobi se [mora] obezbediti pomoć koja je propisana [u Konvenciji].”⁶¹

Mada to nije eksplicitno predviđeno u domaćem zakonu, dužnost utvrđivanja i prepoznavanja statusa osobe kojom se trguje implicitno proizilazi iz obaveze (koja se nameće svim subjektima koji učestvuju u postupcima, a naročito policiji i tužiocima) da se štite žrtve i sprečava trgovina ljudima.⁶²

Bez otkrivanja žrtve, sva prava žrtve postaju ništavna. Kao posledica toga, svi organi vlasti koji učestvuju u gonjenju slučajeva trgovine ljudima treba da postupaju sa posebnom pažnjom i brigom kada rade sa mogućim žrtvama trgovine ljudima.

Međutim, OEBS je nadgledao slučajeve u kojima policija nije otkrila moguće žrtve trgovine ljudima.

U jednom slučaju moguće trgovine ljudima u Pejë/Peći 3. jula 2007. godine Kosovska policijska služba je uhapsila ženu iz Moldavije koja je radila kao konobarica u kafani zbog ilegalnog boravka na Kosovu.⁶³ Policija je pitala ženu da li je pretrpela neko maltretiranje i da li sebe smatra žrtvom trgovine ljudima. Pošto je odgovorila negativno, policija ju je istog dana odvela u Sud za prekršaje u Pejë/Peći. Odmah joj je suđeno i proterana je sa teritorije Kosova.⁶⁴ Interesantno je da je oktobra 2006. godine ona bila ispitivana kao žrtva trgovine ljudima u jednom odvojenom slučaju, koji je istraživao okružni tužilac u Prishtinë/Prištini.

Jasno je da policija nije propisno postupila prilikom određivanja da li je žena bila žrtva trgovine ljudima. Prethodna umešanost nekog lica u slučaj moguće trgovine treba da dovede do osnovane pretpostavke da je to lice žrtva.⁶⁵ Iz tog razloga, policija ne bi trebalo da ograniči svoju istragu samo na informativni razgovor sa žrtvama, i ne bi trebalo neminovno da prekine istragu ukoliko lice ne priznaje da je žrtva trgovine ljudima. Dalje, policija ne bi trebalo da se oslanja isključivo na mišljenje žrtve prilikom odlučivanja da li sa dotičnim licem treba da se postupa kao sa žrtvom trgovine ljudima.

U slučaju koji je istraživao tužilac iz Prishtinë/Prištine 2. juna 2006, žrtva iz Moldavije je bila upitana da li sebe smatra žrtvom trgovine. Odgovorila je da se ne smatra žrtvom. Nakon toga, sama je upitala tumača šta u stvari znači reč „žrtva“.

⁶¹ Konvencija Saveta Evrope, čl. 10(2) i čl. 12.

⁶² Videti opšte principe u čl. 2 Protokola iz Palerma.

⁶³ Član 23(1), Uredba UNMIK-a 2005/16, o *kretanju lica na Kosovu i van njega*, od 8. aprila 2005. godine.

⁶⁴ Nekoliko elemenata u ovom predmetu govore da je ova žena možda bila žrtva trgovine ljudima, uključujući činjenicu da je, i pored toga što ima posao i što je izjavila da joj se sviđa da živi na Kosovu, odmah tražila da bude deportovana. Dalje, policija nije prikupila nikakve informacije o kafanama u kojima je ta žena radila, o poslodavcima koji su je zapošljavali ili o dokumentaciji (radna dozvola, pasoš) koju je tvrdila da poseduje.

⁶⁵ U ovom momentu, stvaranje baze podataka žrtava za celo Kosovo je od velike važnosti.

Kada su joj dali primere okolnosti i zlostavljanja koje bi je učinile žrtvom, odgovorila je da je pretrpela daleko gora ophođenja.⁶⁶

Ovde, žrtva nije razumela sam koncept žrtve ili određene prateće implikacije. U drugim slučajevima one mogu da ne priznaju da su žrtve jer se boje odmazde trgovaca ljudima protiv njih ili njihovih porodica, ili širenja negativnih mišljenja o njima samima.

Policija i tužioci, naročito oni koji su uključeni u rane faze sudskog postupka, trebalo bi da propisno postupaju prilikom određivanja statusa žrtve trgovine ljudima. Trebalo bi da sprovedu dodatnu istragu i da se ne oslanjaju isključivo na izjave žrtve.

B. Neuspeh da se sa žrtvama postupa kao sa žrtvama trgovine ljudima ukoliko ne saraduju

Pošto je dužnost javnih organa vlasti da identifikuju potencijalne žrtve trgovine ljudima, žrtve bi trebalo da dobiju maksimalnu zaštitu i zbrinjavanje bez obzira na nivo saradnje sa policijom i tužiocima.

No ipak, OEBS je nadgledao zabrinjavajuću tendenciju policije da neopravdano pritvore moguće žrtve trgovine ljudima i/ili da im prete optužbama kojima će ih teretiti ukoliko ne daju okrivljujuće dokaze protiv navodnih trgovaca ljudima.

U maju 2006, Sektor Kosovske policijske službe za trgovinu ljudima je vodio informativni razgovor sa šesnaestogodišnjom devojčicom iz Albanije za koju se sumnjalo da je žrtva trgovine. No ipak, ona nije identifikovana i smatrana mogućom žrtvom jer je odbila da pruži policiji informacije o njenim trgovcima. Policajci su pritvorili devojčicu na 72 časa kako bi joj dali „malo vremena“ da razmisli o svojoj izjavi. Na kraju je okrivljena za ilegalni boravak na Kosovu i deportovana je za Albaniju.

U jednom drugom slučaju na čijoj istrazi je radila Kosovska policijska služba u Prizrenu u oktobru 2006, policija je zatražila od nekoliko žena iz Moldavije da pruže okrivljujuće dokaze protiv lica koja ih eksploatišu. Uprkos suštinskim dokazima (uključujući tajne policijske istrage) koji su ukazivali na verovatnu trgovinu ljudima, policija je rekla žrtvama da će biti okrivljene za prostituciju ukoliko ne daju jasne izjave koje pokazuju da su bile žrtve u aktivnostima trgovine ljudima.⁶⁷

Iako je namera bila da se „ubede“ žrtve da svedoče protiv trgovaca, policijskom praksom pritvaranja mogućih žrtava ili zastrašivanja krivičnim gonjenjem krše se standardi

⁶⁶ OEBS nije direktno posmatrao ispitivanja. Izvor ove informacije je tražio da ostane anonimn.

⁶⁷ Prostitucija je prekršaj protiv javnog mira i reda po članu 18(1), tačka 6 Zakona o javnom redu i miru (u Službenom listu Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo, br. 13/1981).

ljudskih prava.⁶⁸ Prema Visokom komesarijatu za ljudska prava, zaštita i zbrinjavanje koje države moraju da obezbede žrtvama „ne sme se uslovljavati spremnošću ili voljom žrtava trgovine ljudima da sarađuju u sudskim postupcima.“⁶⁹ Umesto zastrašivanja krivičnim gonjenjem, žrtvama treba da se pruži pomoć i zaštita.⁷⁰ Osim toga, žrtve možda neće biti spremne da svedoče jer su ih lica koja ih eksploatišu zastrašila ili im zapretila.

Iz tog razloga, kada neki drugi dokazi ukazuju da lice može biti žrtva trgovine ljudima, bez obzira na izjavu žrtve, sa njima bi trebalo da se postupa kao sa žrtvama i da uživaju pravo na pravnu zaštitu.

C. Protivpravno krivično gonjenje žrtava trgovine ljudima zbog prostitucije ili ilegalnog ulaska

Prema Visokom komesarijatu za ljudska prava, naponi organa za sprovođenje zakona ne bi trebalo „da lica koja su predmet trgovine ljudima izlože riziku da budu kažnjena za dela koja su počinila usled situacije u kojoj se nalaze.“⁷¹ Komitet za eliminaciju diskriminacije žena zahteva od država da „promene njihove stavove kojima osuđuju žrtve trgovine ljudima i prostitucije“⁷² i „da preduzmu korake da žrtve trgovine ljudima ne budu kažnjene i da svi oni koji eksploatišu prostitutke budu kažnjeni i krivično gonjeni.“⁷³ Konačno, Evropska konvencija o merama protiv trgovine ljudskim bićima ističe da države članice ne bi trebalo da izriču kazne žrtvama „za njihovu uključenost u nelegalne aktivnosti, ukoliko su bile primorane da to rade.“⁷⁴

Uredba UNMIK-a br. 2001/4 štiti navodne žrtve trgovine ljudima od krivičnog gonjenja. Član 8 ističe da „nijedno lice neće biti krivično odgovorno za prostituciju, ilegalni ulazak,

⁶⁸ Policija opravdava ovakvu praksu sa objašnjenjem da ako žena koja radi kao prostitutka ili koja ilegalno boravi na Kosovu nije žrtva trgovine ljudima, onda bi ona trebalo da bude optužena za prostituciju i/ili ilegalni boravak. Član 8 Uredbe UNMIK-a br. 2001/4 ističe da navodna žrtva trgovine ljudima mora da pruži uverljive dokaze da je bila žrtva trgovine ljudima kako bi dobila pravni status žrtve trgovine ljudima. No ipak, kao što je opisano gore, trebalo bi da bude dužnost istražnih organa vlasti da identifikuju navodne žrtve trgovine ljudima, bez obzira da li se žrtve same identifikuju kao takve. Izmena i dopuna zakona u ovom smislu bi mogla da bude od presudnog značaja da se ovo razjasni i da se teret dokazivanja prebaci sa žrtve na policiju.

⁶⁹ Videti Preporučeni principi Visokog komesarijata za ljudska prava, Princip br. 8.

⁷⁰ Ovakvom praksom ne samo da se ne kontroliše trgovina ljudima, već se i krši član 8 Uredbe UNMIK-a br. 2001/4, koji ističe da žrtva trgovine ljudima nije krivično odgovorna za prostituciju ili ilegalni boravak, rad ili boravak na Kosovu.

⁷¹ Preporučeni principi Visokog komesarijata za ljudska prava, smernica br. 5.

⁷² Komitet za ukidanje diskriminacije žena, Obaveštenje za štampu, „Princip ravnopravnosti, običajno pravo, rešavanje pitanja trgovine ljudima, *kakav je odgovor Albanija dala Komitetu protiv diskriminacije žena*“, 24. januar 2003.

⁷³ Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, zaključni komentari Komiteta o Albaniji, Doc. No. A/58/38, 20. mart 2003, stav 71.

⁷⁴ Konvencija Saveta Evrope, član 26.

boravak ili rad na Kosovu ako pruži razumno uverljive dokaze da je bilo žrtva trgovine ljudima.”⁷⁵

Uprkos ovoj jasnoj odredbi, OEBS je nadgledao slučajeve gde su moguće žrtve trgovine ljudima bile krivično gonjene za prostituciju ili ilegalni boravak na Kosovu.

U navodnom slučaju trgovine ljudima u Prizrenu, policija je pokrenula prekršajne prijave za prostituciju pred Sudom za prekršaje u Rahovec/Orahovcu protiv dve žene koje je pre toga ispitivao Okružni javni tužilac u Prizrenu kao moguće žrtve trgovine ljudima. Sud za prekršaje je 21. novembra 2006, „prekinuo sudski postupak“ protiv dve žrtve zbog nedostatka dokaza, a ne zbog nedostatka moguće odgovornosti.⁷⁶

Nakon iznenadnog upada u hotel 27. jula 2005, Kosovska policijska služba iz Prishtinë/Prištine je uhapsila tri muškarca zbog trgovine ljudima i četiri žene na osnovu optužbe za prostituciju. Odmah nakon toga, okružni javni tužilac u Prishtinë/Prištini podneo je zahtev za pokretanje prekršajnog postupka protiv četiri žene pred Sudom za prekršaje u Ferizaj/Uroševcu.⁷⁷ Dva dana kasnije, 29. jula 2005, ove žene je saslušao sudija za prekršaje kao osumnjičene, utvrdio da su krive za prostituciju i svakoj je izrekao kaznu zatvora u trajanju od 20 dana.⁷⁸ Međutim, istog dana je okružni tužilac u Prishtinë/Prištini saslušao ove žene kao oštećene strane/svedoke u vanrednom istražnom postupku protiv trgovaca ljudima.⁷⁹ Dana 15. avgusta 2005, okružni tužilac iz Prishtinë/Prištine podigao je optužnicu protiv ova tri muškarca za trgovinu ljudima. Vrhovni sud Kosova je 23. novembra 2006. izrekao konačnu presudu kojom ih kažnjava za posredovanje u prostituciji.⁸⁰

U skladu sa članom 8 Uredbe UNMIK-a 2001/4, policija ne bi trebalo da podigne krivične optužbe protiv potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Jasno je da bi sudovi trebalo da odbace predmet ukoliko postoje dokazi za trgovinu ljudima.

⁷⁵ Osim toga, Uredba UNMIK-a br. 2005/16 zahteva da potencijalne žrtve trgovine ljudima ne mogu da se krivično terete za prekršaje koji se odnose na ulazak i boravak lica na Kosovu kao što je to navedeno u Uredbi (videti član. 23(1) i (3), Uredba UNMIK-a br. 2005/16). Vredi pomenuti da član 11 Uredbe UNMIK-a br. 2001/4 ističe da osuda za prostituciju ili ilegalni ulazak, boravak ili rad na Kosovu ne treba da predstavlja osnovu za deportaciju, ukoliko je lice žrtva trgovine ljudima.

⁷⁶ Da je bilo dovoljno dokaza, ženama bi se sudilo i one bi eventualno bile osuđene. Ono što zabrinjava jeste da su policijski službenici koji su vodili slučaj tražili da OEBS preduzme mere protiv „nezakonitog“ odbacivanja slučaja.

⁷⁷ Napomene radi, žene (tri Albanke i jedna Bugarka) zadržane su u sudskom pritvoru tokom trajanja prekršajnog postupka.

⁷⁸ Vredi pomenuti da je 5. avgusta 2005. Viši sud za prekršaje na Kosovu podržao presudu Suda za prekršaje.

⁷⁹ Vredi pomenuti da je 27. juna 2007. jedna od ovih žena svedočila kao svedok u novom navodnom slučaju trgovine ljudima pred Okružnim sudom u Prishtinë/Prištini

⁸⁰ Ipak, postojanje optužnice za trgovinu ljudima pokazuje da postoji osnovana sumnja da su bili umešani u trgovinu ljudima. Vredi pomenuti da je 9. oktobra 2006. jedan od okrivljenih bio ponovo uhapšen na osnovu optužbe za trgovinu ljudima u odvojenom slučaju.

D. Nedodeljivanje branioca i/ili punomoćnika žrtvama trgovine ljudima

Pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima je značajna mera kojom se osigurava da njihova prava budu zaštićena. Uredba UNMIK-a br. 2001/4 ističe da žrtve trgovine ljudima treba da dobiju besplatnu pomoć zastupnika.⁸¹ No ipak, PZKPK ističe da punomoćnik⁸² treba da pomaže žrtvama trgovine „od pokretanja krivičnog postupka.“⁸³ Zastupnici žrtava iz Odseka za zastupanje i pomoć žrtvama (OZPŽ) mogu postupati kao punomoćnici.⁸⁴ Policija mora da obavesti OZPŽ uvek kada ispituje lice koje je (verovatno) žrtva trgovine ljudima.⁸⁵

Objašnjenje oko potrebe pravne pomoći je da žrtve trgovine ljudima treba da dobiju „pomoć da bi mogle da predstave svoje stavove i probleme koji će biti razmatrani u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv počinioca.“⁸⁶ Iz tog razloga, ne samo da pravosuđe mora da odredi žrtvi zastupnika nego taj zastupnik mora aktivno da štiti prava žrtve. Nažalost, OEBS je nadgledao predmete u kojima obe ove obaveze nisu ispoštovane.

OEBS je nadgledao slučajeve u kojima organi vlasti koji su vodili postupak nisu dodelili punomoćnika verovatnim žrtvama trgovine ljudima.⁸⁷

U navodnom slučaju trgovine ljudima koji je istraživao okružni tužilac u Gjilan/Gnjilanu, u koji je bila uključena grupa od sedmoro okrivljenih lica, dana 17. maja 2007. oštećena stranka je svedočila tokom istražnog saslušanja. Tužilac nije osigurao da žrtva dobije pomoć advokata ili punomoćnika.⁸⁸

U slučaju koji je istraživao okružni tužilac u Prishtinë/Prištini, dva lica osumnjičena za moguću trgovinu ljudima svedočila su pred tužiocem 15. maja 2007. Nije bio određen ni advokat niti punomoćnik oštećene strane, niti je bio prisutan.

U slučaju u kome je okrivljeno lice optuženo za trgovinu ljudima pred Okružnim sudom u Pejë/Peći, dana 29. novembra 2006. vođen je pretres u odsustvu oštećene strane. Osim toga, žrtvu nije zastupao advokat ili punomoćnik. Naime, zastupnica

⁸¹ Član 10(1)(b) Uredbe UNMIK-a br. 2001/4.

⁸² U skladu sa članom 151(7), PZKPK, „termin ‘punomoćnik’ znači lice koje[...] deluje u ime i u interesu oštećene strane“.

⁸³ Član. 82(1), tačka 3, PZKPK.

⁸⁴ Član 81(4), PZKPK.

⁸⁵ Videti član 206(1) i član 82, PZKPK.

⁸⁶ Videti član 6(2)(b), Prokola iz Palerma

⁸⁷ Član 82(2) PZKPK-a ističe da „... u predmetima navedenim u stavu 1 ovog člana, ukoliko oštećena strana ili njegov/njen pravni zastupnik ne angažuju punomoćnika, predsednik suda ili nadležni organ koji vodi postupak u pretpretresnoj fazi određuje punomoćnika po službenoj dužnosti o javnom trošku.“

⁸⁸ U skladu sa članom 81(4) PZKPK-a, advokati iz Službe za pravno savetovanje žrtava pomažu oštećenima u obezbeđivanju njihovih prava uključujući, tamo gde je to i moguće, i delovanje u svojstvu punomoćnika oštećenih.

koju je odredio sud je bila prisutna, ali je ona napustila sudnicu ukratko nakon što je shvatila da „žrtva nije bila maloletno lice kada su navodna dela počinjena.”

U gore opisanim slučajevima sudije ili tužioci nisu imenovali ili dodelili advokata ili punomoćnika po službenoj dužnosti da pomogne žrtvama.⁸⁹ Ovo ne samo da predstavlja kršenje zakona, već usled neodgovarajućeg ophođenja i ispitivanja čini da žrtve trgovine ljudima još budu izložene psihološkim traumama.⁹⁰

OEBS je takođe zabrinut zbog toga što u velikoj većini nadgledanih slučajeva predstavnik OZPŽ, čak i kada je bio prisutan, nije aktivno pomagao žrtvi.⁹¹

U navodnom slučaju trgovine ljudima pred nadležnim organima u Gjilan/Gnjilanu, zastupnik žrtve zastupao je žrtvu tokom celog postupka kao punomoćnik. No ipak, zastupnica nije predložila nikakve dokaze niti ispitivala svedoka. Tokom pretresa, 26. septembra 2007, predsedavajući sudija nije upitao oštećenu stranu da da svoju završnu reč, niti se tražilo od advokata da isto to učini. Kao rezultat toga, oštećena strana nije imala priliku da „rezimira svoje argumente“ kao što je to i predviđeno članom 378 PZKPK-a.

U drugom navodnom slučaju trgovine ljudima pred Okružnim sudom u Prishtinë/Prištini, na saslušanju održanom 29. juna 2007, zastupnik žrtve je dodeljen kao punomoćnik žrtve. No ipak, zastupnica žrtve nije aktivno pomogla niti zastupala žrtvu tokom sudskog postupka. Vredi istaći da ona nije intervenisala čak i kada je okrivljeni upadao u reč žrtvi tokom njenog svedočenja.

Advokati žrtava su u najboljoj poziciji da pruže efektivnu pomoć žrtvama trgovine ljudima, jer ostaju u bliskom kontaktu s njima i razumeju njihove potrebe. Nažalost, veoma često pasivan stav advokata ili zastupnika žrtava lišava žrtve delotvorne pomoći i zaštite.

E. Neobaveštavanje žrtava trgovine ljudima o njihovim pravima

Da bi žrtve mogle efektivno da uživaju svoja zakonska prava,⁹² one moraju da budu i svesne svojih prava.⁹³ U slučajevima trgovine ljudima, veoma često nizak nivo

⁸⁹ Videti član 82(2), PZKPK.

⁹⁰ Videti stav F dole.

⁹¹ Zastupnici žrtava, kada deluju kao punomoćnici, mogu da vrše sva prava koja su zakonom predviđena oštećenim stranama (npr. da podnose imovinske zahteve, iznose dokaze, ispituju okrivljene i svedoke, daju komentare i podnose tužbe). Videti članove 80 i 81 PZKPK-a.

⁹² Pored prava koja su predviđena u PZKPK za svaku žrtvu (član 80, PZKPK), član 10(1) Uredbe UNMIK-a br. 2001/4 pruža skup određenih prava za žrtve trgovine ljudima kao što su „(a) besplatno prevodenje na jezik koji on/ona izabere; (b) besplatno pravno savetovanje u vezi sa pitanjima trgovine ljudima (u krivičnim ili građanskim predmetima); (c) privremeni bezbedan smeštaj, psihološka, medicinska i socijalna pomoć, zavisno od potreba žrtava.“

obrazovanja znači da je zbog toga još važnije da organi vlasti mnogo aktivnije upoznaju žrtve sa njihovim pravima.⁹⁴

Protokol iz Palerma⁹⁵ propisuje da „žrtve trgovine ljudima [moraju da dobiju] informacije o odgovarajućem sudu i upravnim postupcima i pomoći.”⁹⁶ Prema tome, član 10(3) Uredbe UNMIK-a 2001/4 zahteva da službenici za sprovođenje zakona čim su u mogućnosti obaveste lica koja su navodne žrtve trgovine ljudima o njihovim pravima da zahtevaju usluge i olakšice i da kontaktiraju odgovarajuća lica da bi ugovorili neophodnu pomoć.⁹⁷ Pored toga, PZKPK obavezuje sve organe vlasti koji vode krivične postupke da obaveste oštećene strane o njihovim pravima u krivičnim postupcima.⁹⁸

Uprkos ovih jasnih zakonskih odredbi, OEBS je uočio slučajeve u kojima su navodne žrtve trgovine ljudima dobile nepotpune informacije o svojim zakonskim pravima ili ih uopšte nisu dobile.

U slučaju pred Okružnim sudom u Prishtinë/Prištini u koji je bilo umešano pet lica optužena za trgovinu ljudima, četiri navodne žrtve su bile saslušane na vanrednom istražnom saslušanju održanom 16. oktobra 2006.⁹⁹ Na ovoj sednici nisu bili prisutni advokati žrtava, niti je tužilac obavestio žrtve o svojim pravima na pomoć ovlašćenog zastupnika. Pored toga, žrtve nisu bile obavestene o mogućnosti pokretanja imovinske žalbe,¹⁰⁰ i o svojim pravima kao oštećenim stranama.¹⁰¹

U drugom slučaju pred okružnim tužiocem u Mitrovicë/Mitrovici, 19. januara 2007, tužilac je ispitivao oštećenu stranu. Ne samo da tužilac nije imenovao ovlašćenog zastupnika za žrtvu, nego nije ni obavestio žrtvu o njenim pravima na osnovu Uredbe UNMIK-a 2001/4.

U gore navedenim primerima, suprotno važećem zakonu, žrtve nisu informisane na odgovarajući način o svojim pravima. Ovo, i čest nedostatak efikasne pomoći od strane punomoćnika, čini takoreći nemogućim da žrtva trgovine ljudima iskoristi svoja prava u krivičnom postupku u koji su uključeni navodni trgovci ljudima.

⁹³ Dok neka prava (kao što su besplatna pomoć pravnog savetnika ili prevod) jednostavno mora da obezbedi pravosudni sistem, žrtve moraju da se edukuju o ostalim pravima (kao što su pravo da predlože dokaz, da ispitaju okrivljenog, ili da podnesu imovinski zahtev) kako bi mogle da ih iskoriste.

⁹⁴ Kao što je gore opisano, neke žrtve čak i ne razumeju šta termin „žrtva“ znači.

⁹⁵ Član 6, tačka 2, Protokol iz Palerma.

⁹⁶ Pored toga, Deklaracija o osnovnim principima prava žrtava zahteva da „[žrtve treba da budu informisane o dostupnosti zdravstvenih i socijalnih usluga i drugih vrsta pomoći i da im se obezbedi pristup njima“ (*Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti*, usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija Rezolucijom 40/34 od 29. novembra 1985, stav 15).

⁹⁷ Član 10(3), Uredba UNMIK-a 2001/4.

⁹⁸ Videti član 17 i član 80(5), PZKPK.

⁹⁹ Videti član 238 ff, PZKPK.

¹⁰⁰ Član 165(7), PZKPK. Oštećena strana može da podnese imovinski zahtev da bi dobila kompenzaciju za pretrpljenu štetu nastalu kao posledica krivičnog dela (videti član 107 ff, PZKPK).

¹⁰¹ Član 80, PZKPK.

F. Neodgovarajuće ispitivanje žrtava trgovine ljudima

Prema deklaraciji o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti, „sa žrtvom treba da se postupa sa saosećanjem i poštovanjem njenog dostojanstva”.¹⁰² Odbor ministara Saveta Evrope je preporučio da „u svim fazama postupka, žrtva treba da bude ispitivana na način kojim se uzima u obzir lična situacija žrtve, njena prava i dostojanstvo.”¹⁰³

Međutim, OEBS je zabrinut jer su u nekoliko nadgledanih slučajeva sudske vlasti zauzele neosetljiv i neodgovarajući stav prema navodnim žrtvama trgovine ljudima.

Tokom suđenja za slučaj trgovine ljudima pred Okružnim sudom u Mitrovicë/Mitrovici 6. marta 2007. predsedavajući sudija je dozvolio advokatu odbrane da upita oštećenu stranu o njenim problemima u prošlosti sa marihuanom. Oštećena strana je odbila da odgovori na ovo pitanje.

U slučaju navodne trgovine ljudima koju je istraživao okružni tužilac u Prizrenu, 2. februara 2007, tužilac je ispitivao navodnu žrtvu, ženu iz Albanije. On joj je postavljao pitanja na optužujući način i bez ikakvog saosećanja prema traumi koju je ona verovatno nedavno pretrpela. Zbog tužiočevog ponašanja, žrtva je zauzela odbrambeni stav i nije želela da saraduje.

Neodgovarajuće tehnike za ispitivanje i nedostatak osetljivosti od strane policije, tužioca i sudija prema žrtvama trgovine ljudima¹⁰⁴ često odvraća žrtve od saradnje ili jasnog, detaljnog i iskrenog svedočenja. Umesto toga, žrtva se boji suđenja i okleva da saraduje sa sudskim vlastima. Ovakvim ponašanjem se povređuju prava žrtava da se sa njima postupa sa punim poštovanjem i dostojanstvom.

IV. NEUSPEH DA SE ZAŠTITE ŽRTVE I SVEDOCI U SLUČAJEVIMA TRGOVINE LJUDIMA

A. Zakonski okvir vezan za zaštitu svedoka

Na osnovu zakona Evropskog suda za ljudska prava, život, sloboda ili bezbednost svedoka ne smeju da budu „neopravdano ugroženi.”¹⁰⁵ Zbog toga, javni organi vlasti dužni su da zaštite žrtve i njihove bliske rođake od uznemiravanja, pretnji i opasnosti,

¹⁰² Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti, stav 4.

¹⁰³ Odbor ministara Saveta Evrope, Preporuka br. R (85) 11 državama članicama, o položaju žrtava u krivičnom zakonu i postupcima, 28. jun 1985.

¹⁰⁴ Vredi istaći da u oba opisana slučaja advokati žrtava koji su bili prisutni nisu intervenisali da bi zaustavili neodgovarajuće ispitivanje.

¹⁰⁵ Evropski sud za ljudska prava, *Van Mechelen i drugi protiv Holandije*, 21363/93, 21364/93, 21427/93, 23. april 1997, stav 53. Videti takođe *Doorson protiv Holandije*, 20524/92, 26. mart 1996. stav 70; *P.S. protiv Nemačke*, 33900/96, 20. decembar 2001, stav 22.

pre, tokom i nakon suđenja.¹⁰⁶ Efikasna zaštita svedoka ima ključni značaj za pravilno funkcionisanje zakonskog sistema.¹⁰⁷

Ovo je naročito važno u slučajevima trgovine ljudima, u kojima okrivljeni mogu da budu članovi organizovanog kriminala a žrtva može takođe da bude ključni svedok koji je ugrožen pretnjama i uznemiravanjem. Bez adekvatne zaštite za žrtve i svedoke u slučajevima trgovine ljudima, tužioc i neće pribaviti potrebne dokaze da osude trgovce ljudima tako da to može dodatno da šteti žrtvama i svedocima. Član 6(5) Protokola iz Palerma predviđa da država „treba da obezbedi fizičku bezbednost za žrtve trgovine ljudima dok se one nalaze na njenoj teritoriji.”

Da bi se ohrabrilo svedočenje žrtava i podržalo uspešno krivično gonjenje, Kosovo je donelo zakone koji imaju za cilj zaštitu svedoka.

PZKPK dozvoljava skrivanje identiteta žrtava,¹⁰⁸ zatvorene rasprave, privremeno udaljavanje optuženih iz suda tokom svedočenja žrtava, svedočenje sa daljine (na pr. preko video linka ili TV mreže), ili ispitivanje pred video kamerama pre sudske rasprave uz prisustvo advokata odbrane.¹⁰⁹

Pored toga, program zaštite svedoka obezbeđuje fizičku zaštitu svedoka pre, tokom i nakon suđenja, koju pruža specijalizovana jedinica policije, UNMIK-ova Jedinica za zaštitu svedoka. Pravosudni bilten broj 2003/5 o *Programu zaštite svedoka* ukratko opisuje postupke za učešće u programu zaštite svedoka. Program ima za cilj da zaštiti svedoke u najozbiljnijim krivičnim slučajevima kao što su organizovani kriminal, trgovina ljudima i ratni zločini.¹¹⁰ Na žalost, na Kosovu ne postoji detaljni zakon ili postupak za uključivanje svedoka u program zaštite svedoka, za promenu njihovog identiteta i njihov smeštaj izvan Kosova nakon suđenja. Program zaštite svedoka se zasniva na kratkom Pravosudnom biltenu što nije dovoljno. Nacrt uredbe za zaštitu

¹⁰⁶ „Poštujući pravo na odbranu, zaštitu svedoka, oni koji sarađuju sa pravosuđem i lica bliska njima treba da budu organizovani ukoliko je potrebno pre, tokom i nakon suđenja.”, Odbor ministara državama članicama Saveta Evrope, Preporuka (2005)9 o *Zaštiti svedoka i saradnika pravosuđa*, 20. april 2005. član II(2).

¹⁰⁷ “[...] neprihvatljivo je da sistem krivičnog pravosuđa ne uspeva da izvede optužene na suđenje i izrekne presudu zbog toga što se svedoci efikasno obeshrabruju da slobodno i istinito svedoče.” Id, Preambula.

¹⁰⁸ Međutim, korišćenje anonimnog svedočenja (naročito bez preseljenja svedoka) može da bude problematično. Prvo, optuženi može uvek da pretpostavi identitet anonimnog svedoka na osnovu prirode ili pojedinosti u svedočenju. Pored toga, na osnovu PZKPK-a, osuda zasnovana „jedino” ili „u odlučujućoj meri” na anonimnom svedočenju nije prihvatljiva, jer može da pokrene pitanje međunarodnih standarda za pravično suđenje (videti član 157(3), PZKPK).

¹⁰⁹ Članovi 168 – 174, PZKPK. Pre usvajanja PZKPK-a, Uredba UNMIK-a broj 2001/20 o *zaštiti ugroženih strana i svedoka u krivičnim postupcima*, od 20. septembra 2001. (sa izmenama u Uredbi UNMIK-a broj. 2002/1 od 24. januara 2002.) i Administrativno uputstvo 2002/25 od 13. novembra 2002. obezbeđivali su mere prikrivanja identiteta svedoka tokom svedočenja.

¹¹⁰ Odredbe za zaštitu svedoka u PZKPK-u (kao što su odvajanje svedoka od okrivljenog, svedočenje na daljinu i zatvorena saslušanja) treba da se koriste u većini slučajeva u kojima je žrtva izložena mogućim pretnjama ako žrtva nije uključena u program za zaštitu svedoka.

svedoka dostavljen je radi davanja komentara, i njegovo usvajanje i sprovođenje treba da bude najveći prioritet.

B. Zapaženi neuspeh da se zaštite žrtve ili svedoci trgovine ljudima

Uprkos ovih zakonskih zahteva, OEBS je uočio da sudije i tužioci nastavljaju da zanemaruju mere koje imaju za cilj da se zaštite žrtve i svedoci u slučajevima trgovine ljudima i da se olakša uspešno krivično gonjenje trgovaca ljudima. Mere zaštite, kao što su preseljenje svedoka ili fizičko odvajanje okrivljenih od žrtava i svedoka, nisu korišćene ni u jednom slučaju koji je OEBS nadgledao. Pseudonim za žrtve/svedoke se koristio samo u jednom slučaju koji je OEBS nadgledao.

U velikoj većini slučajeva koje je nadgledao OEBS, primećeni su slučajevi direktnih pretnji ili uznemiravanja žrtava/svedoka, ili dokazi da je verovatno izvršeno zastrašivanje svedoka ili žrtava (kao što su izmenjene izjave svedoka/žrtava).¹¹¹

U slučaju navodne trgovine ljudima u Pejë/Peći, 5. aprila 2006. jedna žena je izjavila policiji da ju je neki muškarac prvo odveo u svoj stan a onda pokušao da je proda drugim ljudima.¹¹² Pored toga, on je nju navodno primorao da ima seksualne odnose sa raznim mušterijama. Dana 3. maja 2006. ona je u suštini izmenila svoju prethodnu izjavu u novom svedočenju pred okružnim tužiocem. Pored toga, izjavila je da se „veoma plaši” optuženog.

U slučaju trgovine ljudima koji je istraživao prizrenski okružni tužilac, maloletna žrtva iz Albanije je dala tri optužujuće izjave između 1. jula 2004. i 30. decembra 2004. Ona je dala dokaze protiv optuženoga koji su pokazivali da je bila žrtva trgovine ljudima i da su je silovali. Ona je takođe izjavila da su okrivljeni izjavili da će „ubiti nju, njenog jedinog brata a onda čitavu porodicu”, „učiniti da čitava njena šira porodica nestane”, i da će joj „odrubiti glavu” ukoliko ih prijavi policiji. Uprkos tome, za nju nisu obezbeđene zaštitne mere. Kada je 23. maja 2005. svedočila na suđenju sa njom su bili roditelji i ujak jednog od optuženih. Ona je suštinski promenila svoju izjavu, povlačeći sve optužbe koje je prethodno davala. Pozitivno je bilo ipak to što su i Okružni sud u Prizrenu, 20. jula 2005. i Vrhovni sud Kosova 28. maja 2007. okarakterisali novu verziju događaja kao „apsurdnu“.

U drugom navodnom slučaju trgovine, od 27. juna 2007, Okružni sud u

¹¹¹ Uznemiravanje i zaštita svedoka je tema koja će biti razmatrana u sledećem zajedničkom izveštaju OEBS/Odeljenja za pravosuđe Sjedinjenih Američkih Država, Bezbednost i zaštita svedoka na Kosovu: Ocena i preporuke (očekuje se u novembru 2007.). Ova tema je već pokrivena u prethodnom izveštaju OEBS-a. Videti Pregled sistema krivičnog pravosuđa, Misija OEBS-a na Kosovu, Zaštita svedoka u sistemu krivičnog pravosuđa; Sprovođenje pravde u sudovima za prekršaje; Maloletnici u krivičnim postupcima (decembar 2006. str. 8-18); Odgovor sistema pravosuđa na neredu iz marta 2004. (decembar 2005. strane 8-21); Pregled sistema krivičnog pravosuđa: Zločin, pritvor i kazna (decembar 2004. str. 74-77); Pregled sistema krivičnog pravosuđa: Zaštita svedoka u sistemu krivičnog pravosuđa (maj 2003.).

¹¹² Član 139, PKZK, zajedno sa članom 20 PKZK-a, čini pokušaj trgovine ljudima krivičnim delom.

Prishtinë/Prištini je saslušao svedočenje dve žrtve tokom vanrednih istražnih okolnosti. Pošto se saslušavanje odvijalo u veoma maloj prostoriji, žrtve su morale da sede pored optuženog. Optuženi se konstantno verbalno ubacivao dok su žrtve svedočile. Pretpretresni sudija je samo jednom upozorio optuženog da se ne meša, i nije ga udaljio iz sudnice. Dve žrtve su suštinski promenile svoje izjave i dale nove i kontradiktorne verzije činjenica na ovom saslušanju.

Moguće je da je do promene izjava žrtava, odbijanja svedočenja protiv navodnih počinitelaca ili njihove uzdržanosti došlo usled verovatnih pretnji ili zastrašivanja od strane optuženog. U takvim slučajevima, policija, tužioci i sudije dužni su da žrtvama/svedocima obezbede maksimalnu zaštitu. Neuspeh da se to obezbedi ne samo da ugrožava bezbednost žrtava ili svedoka, već takođe umanjuje mogućnost dobijanja optužujućih dokaza protiv trgovaca ljudima.

Sledeći primeri takođe otkrivaju da kosovske sudske vlasti nisu uspele da adekvatno zaštite žrtve trgovine ljudima koje preuzimaju veliki rizik kada svedoče protiv svojih eksploatora.

Na suđenju od 27. juna 2005. u slučaju trgovine pred Okružnim sudom u Mitrovicë/Mitrovici, žrtva je obavestila sudsko veće da je primila pretnje putem telefona. Naročito je jednom porukom sa mobilnog telefona upozorena da „će imati problema” ukoliko se optuženi ne oslobode krivice. Predsedavajući sudija nije uzeo u obzir ove pretnje i nije naredio nikakve mere zaštite.

U slučaju navodne trgovine ljudima koji je istraživao tužilac Okružnog suda u Prizrenu, od 31. januara 2007, jedna žena iz Albanije je obavestila policiju da su je dva lica, koja su ubrzo nakon toga uhapšena, primorala na prostituciju. Ona je pokazala policiji vidljive znake fizičkog maltretiranja što je potkrepilo njene tvrdnje. Međutim, tokom istražnog saslušanja održanog 2. februara 2007. pred okružnim tužiocem, ova žena je suštinski promenila svoju izjavu. Izvinila se za svoje izjave policiji koje je navodno dala u „stanju šoka.”¹¹³ Dok je svedočila, činilo se da je oštećena strana gledala ka advokatu odbrane tražeći prihvatanje njenih izjava.¹¹⁴ Tužilac nije zahtevao niti je sud naredio bilo kakve mere za zaštitu svedoka.

U jednom navodnom slučaju trgovine ljudima pred organima vlasti u Prishtinë/Prištini, policija je 6. oktobra 2006. g. uhapsila nekoliko žena iz Moldavije i smestila ih u sklonište. Uprkos osnovanoj sumnji da je bar jedna od njih bila umešana u trgovinu ljudima, ona ipak nije bila odvojena od verovatnih žrtava.¹¹⁵ Štaviše, za navodne žrtve nisu zahtevane niti odobrene bilo kakve zaštitne mere.

¹¹³ Dok je u stanici policije izjavila da je bila silovana, naterana na prostituciju i ranjena nožem u grudi, pred tužiocem je izjavila da trojica navodnih trgovaca ljudima njoj ništa nisu učinili nažao i da je ožiljak na njenim grudima tu zato što se jedan od osumnjičenih „samo igrao”.

¹¹⁴ Vredi istaći da je na njen zahtev i po nalogu tužioca navodna žrtva vraćena u njenu zemlju.

¹¹⁵ Treba napomenuti da su navodne žrtve kasnije odbile da sarađuju sa tužiocem.

Često je teško dokazati zastrašivanje svedoka, kao i druge faktore koji mogu da dovedu do izmena u svedočenju. Međutim, OEBS je, čak i u nekim od nadgledanih slučajeva, uočio direktne dokaze zastrašivanja svedoka. Iako je dosta zabrinjavajuće to što se svedocima i/ili žrtvama pretilo, što se zastrašuju ili su izloženi porodičnom pritisku, još veću zabrinutost izaziva to što tužioci ne zahtevaju a sudije ne nalažu osnovne zaštitne mere za svedoke. Ovim se povređuje unutrašnje pravo i međunarodni standardi ljudskih prava, ugrožava zdravlje i bezbednost žrtava i svedoka a tužioci su onemogućeni da trgovce ljudima izvedu pred lice pravde.

Na kraju, razumljivo je da žrtve i svedoci oklevaju da svedoče o pretnjama ili protiv trgovaca ljudima. Zbog toga istražni organi treba, pored neophodnih zaštitnih mera,¹¹⁶ da razviju proaktivne istražne tehnike kako bi smanjili oslanjanje na svedočenje žrtve.¹¹⁷ Te mere, koje su se koristile u malom broju nadgledanih predmeta trgovine ljudima, mogle bi da obuhvate tajne istrage,¹¹⁸ prisluškivanje telefona, tajno praćenje razgovora, elektronske pošte i interneta (kako je dozvoljeno prema kosovskom zakonu), tajno fotografisanje ili video nadzor.¹¹⁹

ZAKLJUČAK

Pre ovog izveštaja, OEBS je o pitanju trgovine ljudima izveštavao pet puta. Zbog toga je vrlo uznemiravajuće što prethodno utvrđeni problemi i dalje postoje na Kosovu. Policija, tužioci, sudije, advokati žrtava i zakonodavstvo jednostavno nisu na adekvatan način rešili probleme koji se javljaju u predmetima trgovine ljudima.

U prethodnim izveštajima (2001. do 2004.) OEBS je skrenuo pažnju na sledeće probleme u predmetima trgovine ljudima:

- Zastrašivanje i nedostatak zaštitnih mera za žrtve i svedoke (tri puta);¹²⁰
- Neadekvatna istraga predmeta koji se odnose na trgovinu ljudima (dva puta);¹²¹

¹¹⁶ Videti Preporučene principe Visokog komesara za ljudska prava, smernica br.5, tačka 3.

¹¹⁷ Kao pozitivan primer treba pomenuti da je OEBS nadgledao slučajeve u kojima su okružna tužilaštva u Prishtinë/Prištini i Prizrenu uspešno koristila tajne istrage. Ove tužilaštva su krivično gonila i u 2006. i 2007. dobila osuđujuće presude (5 u 2006. i 3 u 2007.) za veći broj slučajeva trgovine ljudima od tužilaštva u drugim regionima. Sudovi u Mitrovicë/Mitrovici i Gjilan/Gnjilanu doneli su presudu za trgovinu ljudima samo u jednom predmetu, a tokom ovog perioda u Pejë/Peći nijedan sud nije doneo osuđujuću presudu za trgovinu ljudima.

¹¹⁸ Videti član 256 ff, PZKPK.

¹¹⁹ SNPS - Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001.), SNPS - Četvrti pregled sistema krivičnog pravosuđa (februar 2002) i SNPS - Peti pregled sistema krivičnog pravosuđa (april 2003).

¹²⁰ Videti Prvi pregled sistema krivičnog pravosuđa (juli 2000) i Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001).

¹²¹ Videti Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001.) i Peti pregled sistema krivičnog pravosuđa (april 2003)

- Neodgovarajući prevod (dva puta);¹²²
- Pogrešno tumačenje krivičnih dela trgovine ljudima (dva puta);¹²³
- Neuspeh da se osigura svedočenje žrtve na sudu;¹²⁴
- Pasivna uloga advokata žrtava;¹²⁵
- Niske kazne za trgovce ljudima;¹²⁶
- Hapšenje žrtava trgovine ljudima umesto trgovaca ljudima;¹²⁷
- Moguća umešanost policajaca u aktivnosti trgovine ljudima;¹²⁸
- Potreba da se Uredba 2001/4 dostavi sudovima.¹²⁹

Svi gore navedeni problemi (osim potrebe za dostavljanjem Uredbe 2001/4) pomenuti su u sadašnjem izveštaju, a OEBS ih je uočio prilikom nadgledanja slučajeva trgovine ljudima na Kosovu.

Dalje zastrašivanje svedoka i žrtava je možda najalarmantniji problem koji zahteva hitno rešavanje. Pre usvajanja Uredbe UNMIK-a 2001/20¹³⁰ i PZKPK-a, tužioci i sudije su tvrdili da ne postoje pravni instrumenti za adekvatnu zaštitu svedoka/žrtava. Uprkos dostupnosti zaštitnih mera, posebno je zabrinjavajuća činjenica da su žrtve u većini skorašnjih slučajeva trgovine ljudima dobile malu ili nikakvu pomoć. Potrebno je hitno usvojiti program za preseljenje svedoka koji će obezbediti dovoljno finansijskih sredstava i razviti veze sa drugim zemljama koje će prihvatiti zaštićene svedoke. S druge strane, posebno uznemirava to što u poslednjim slučajevima trgovine ljudima, uprkos raspoloživosti zaštitnih mera, žrtve dobijaju malu ili nikakvu zaštitu.

¹²² Videti Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001) i Četvrti pregled sistema krivičnog pravosuđa (februar 2002).

¹²³ Videti Prvi pregled sistema krivičnog pravosuđa (juli 2000).

¹²⁴ Videti Prvi pregled sistema krivičnog pravosuđa (juli 2000).

¹²⁵ Videti Šesti pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2004).

¹²⁶ Videti Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2004).

¹²⁷ Videti Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001).

¹²⁸ Videti Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa (oktobar 2001).

¹²⁹ Videti Uredbu UNMIK-a 2001/20 i Administrativno naređenje br. 2002/25.

PREPORUKE

Zakonodavnom telu:

- Usvojiti novi zakon o zaštiti svedoka kojim se formalno uvodi program za preseljenje svedoka koji omogućava upisivanje žrtava i svedoka u program.
- Izmeniti i dopuniti Uredbu UNMIK-a 2001/4, član 8, tako da žrtva ne treba da dokazuje da je žrtva trgovine da bi izbegla krivično gonjenje zbog prostitucije, ilegalnog prelaska granice ili ilegalnog boravka.
- Pošto je prostitucija na Kosovu ilegalna, usvojiti zakon u kojem će dobijanje seksualnih usluga od strane prostitutki predstavljati krivično delo.

Vrhovnom sudu Kosova:

- Doneti odluku dajući jasne smernice nižim sudovima na Kosovu, uz odgovarajuće tumačenje člana 139 PKZK-a, i koje vrste činjeničnog položaja predstavljaju ili ne predstavljaju krivično delo trgovine ljudima.

Kosovskim sudijama:

- Izreći presudu za trgovinu ljudima samo ako se tokom krivičnog gonjenja iznesu dokazi koji potvrđuju sve neophodne elemente člana 139 PKZK-a.
- Naložiti mere za zaštitu svedoka predviđene PZKPK-om za slučajeve trgovine ljudima, kao što su fizičko odvajanje žrtve i svedoka od optuženih, prikrivanje lika ili modulacija glasa ili svedočenje na daljinu.
- Osigurati da svaku žrtvu trgovine zastupa advokat i/ili punomoćnik.
- U skladu sa članom 8 Uredbe UNMIK-a 2001/4, odbaciti krivične optužbe protiv žrtava trgovine ljudima za krivična dela ilegalnog prelaska granica ili prekršaje prostitucije ili ilegalnog boravka u stranoj zemlji.

Kosovskim tužiocima:

- Ne goniti krivično lica koja su optužena za trgovinu ljudima u slučajevima kada se ne mogu utvrditi neophodni elementi predviđeni članom 139 PKZK-a. Ako činjenice ne podržavaju neki slučaj trgovine ljudima, razmotriti mogućnost da se optuženi terete za lakša krivična dela kao što su posredovanje u prostituciji ili krijumčarenje migranata.
- U slučajevima trgovine ljudima sprovesti detaljnu istragu koja se ne oslanjaju samo na svedočenje žrtve. Češće koristiti tajne istrage, prisluškivanje, tajno praćenje razgovora, tajno fotografisanje ili video nadzor ili presretanje informacija koje se šalju kompjuterskom mrežom.
- Krivično goniti sva lica (uključujući korisnike seksualnih usluga prema članu 139(5) PKZK-a) koja su počinila krivično delo u smislu trgovine ljudima.
- Postupati prema žrtvama trgovine ljudima kao takvima, bez obzira na to da li saraduju ili daju informacije.
- Ispitivati žrtve na osećajan način kako se ne bi povredilo njihovo dostojanstvo.

- Od sudova i svakog tela koje će biti uključeno u zaštitu svedoka (kao što su komisija za zaštitu svedoka koja odlučuje o zahtevima za uključenje u program preseljenja) zahtevati zaštitu žrtava trgovine ljudima i svedoka.

Kosovskoj policijskoj službi (posebno Sektoru za trgovinu ljudima):

- Pažljivo ispitati da li je neko lice žrtva trgovine ljudima.
- Prvom prilikom obavestiti žrtvu trgovine ljudima o njenim pravima u krivičnim postupcima prema PZKPK-u i Uredbi UNMIK-a 2001/4.
- Pružiti zaštitu licima za koje postoji osnovana sumnja da su ili su bile žrtve trgovine ljudima.
- Ne odbijati pomoć mogućoj žrtvi trgovine zato što on ili ona odbija da saraduje ili daje informacije.
- Odustati od hapšenja ili pokretanja postupaka za prekršaje kao što su prostitucija ili ilegalni boravak protiv lica koja su moguće žrtve trgovine ljudima (bez obzira da li saraduju ili ne).

Advokatskoj komori:

- Dati uputstva advokatima da se žale na odluke u vezi sa trgovinom ljudima kada nisu utvrđeni elementi koji se zahtevaju prema članu 139 PKZK-a.
- Dati uputstva advokatima da se žale na odluke koje osuđuju žrtve trgovine ljudima za prostituciju ili ilegalni boravak na osnovu kršenja odredbi sadržanih u članu 8 Uredbe UNMIK-a br. 2001/4.
- Dati uputstva advokatima koji zastupaju žrtve trgovine ljudima da im proaktivno pomažu.
- Dati uputstva advokatima da ulože prigovor ili se uzdrže od postavljanja pitanja koja povređuju dostojanstvo žrtve trgovine ljudima.

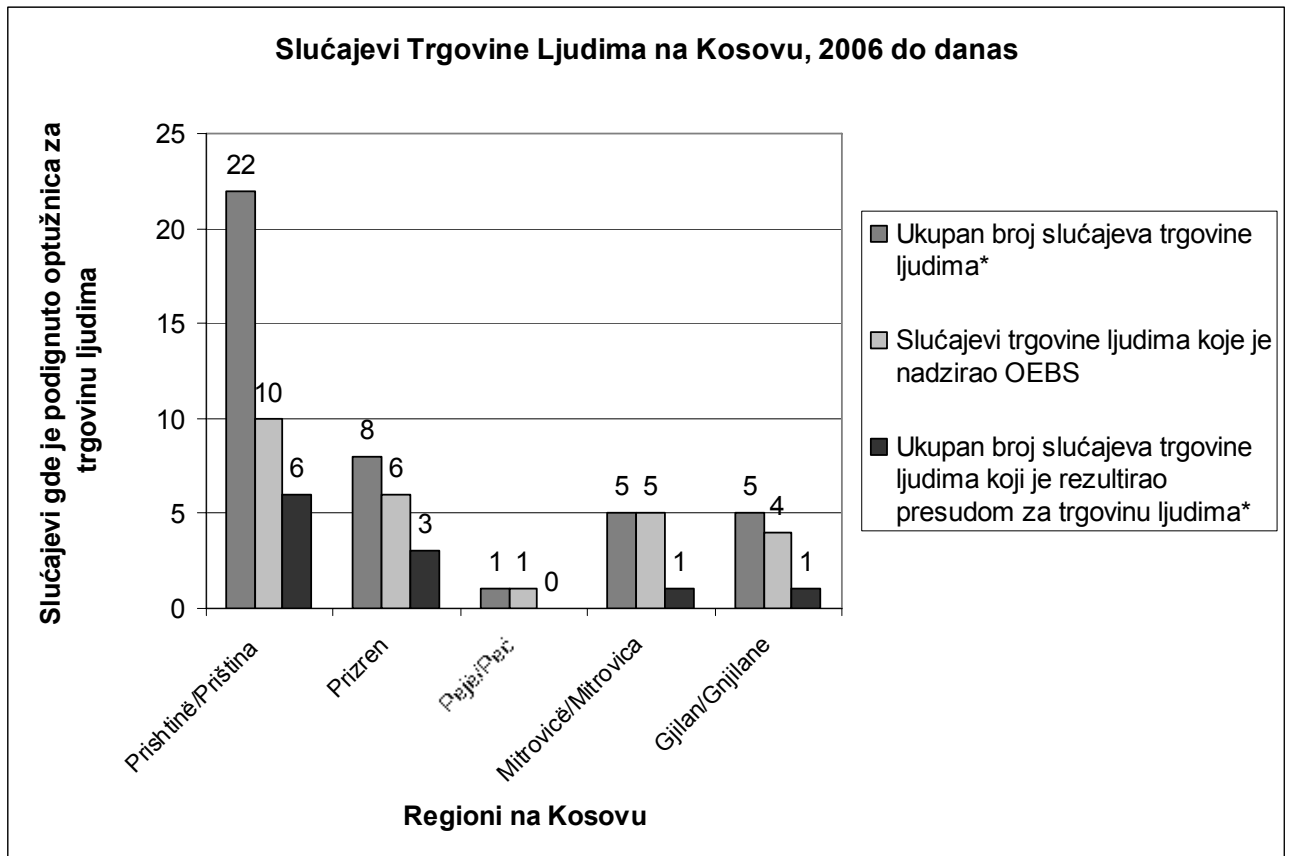
Jedinici za pomoć i pravno zastupanje žrtava:

- Proaktivno pomagati žrtvama trgovine ljudima u krivičnim postupcima i obavestiti ih o njihovim pravima.
- Uložiti prigovor na neodgovarajuće i/ili neprikladno ispitivanje žrtava trgovine ljudima.

Kosovskom institutu za pravosuđe:

- Obučavati sudije i tužioce, uključujući Kancelariju specijalnog tužioca, o zahtevima člana 139 PZKP-a, raspoloživim metodama zaštite svedoka i tajnim tehnikama ispitivanja (kao što su prisluškivanje ili tajne istrage).

ANEKS

*Zasnovano na informacijama koje su OEBS-u obezbedilo osoblje Kosovskih sudova